ข้อคิดเห็นการศึกษาประวัติศาสตร์สังคมลานนาจากจิตรกรรมฝาผนังลานนา

สน สีมาตรัง

ความนำ

บทความนี้เป็นการเสนอความคิดเห็นและความเป็นไปได้ในการศึกษาประวัติศาสตร์สังคมลานนา โดยใช้จิตรกรรม ฝาผนังลานนาเป็นหลักฐานในการวิเคราะห์และแปลความหมาย

ข้อตกลงเบื้องต้น

ประวัติศาสตร์สังคมลานนาที่ได้จากการศึกษาหาความหมายจากจิตรกรรมฝาผนังลานนาเป็นประวัติศาสตร์สังคมในรูปของชีวิตและความเป็นอยู่ทั่วไปของชาวลานนาที่ผ่านโลกทรรศน์ของช่างเขียน ประวัติศาสตร์สังคมลานนานี้อาจเป็นการสะท้อนสภาพสังคมในแง่มุมที่ช่างเขียนสนใจ ไม่สามารถครอบคลุมสภาพสังคมจริงทั้งหมด

จิตรกรรมฝาผนังลานนาที่ใช้ศึกษา

จิตรกรรมฝาผนังลานนาที่ใช้ศึกษามีอายุภาพระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๒๒–๒๕ และมีจำนวน ๑๐ แห่ง จิตรกรรมฝาผนังเหล่านี้กระจายอยู่ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง และน่าน รายชื่อจิตรกรรมฝาผนังลานนาให้ดูภาคผนวกท้ายบทความนี้

มีข้อสังเกตว่าจิตรกรรมฝาผนังลานนาที่มีอายุพุทธศตวรรษที่ ๒๒ มีจำนวนเพียงแห่งเดียวคือ จิตรกรรมฝาผนังในวิหารน้ำแต้ม วัดพระธาตุลำปางหลวง จ.ลำปาง จิตรกรรมฝาผนังนอกนั้นมีอายุภาพพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ทั้งสิ้น

นอกจากนี้ยังมีข้อสังเกตเพิ่มอีกว่าจิตรกรรมฝาผนังอายุพุทธศตวรรษที่ ๒๕ พบมากในเขตจังหวัดเชียงใหม่ และเป็นกลุ่มที่มีความหลากหลายในรูปแบบศิลปะ กล่าวคือสามารถจัดเป็นสกุลช่างได้มากสกุลช่าง จิตรกรรมฝาผนังในเขตจังหวัดลำปางและน่านพบจำนวนน้อยไม่มีความหลากหลายในรูปแบบศิลปะ

ความจริงจิตรกรรมฝาผนังลานนาที่มีอายุเก่าแก่กว่าพุทธศตวรรษที่ ๒๒ มีอยู่หนึ่งแห่ง คือจิตรกรรมฝาผนังในกรุเจดีย์ประธานวัดอุโมงค์ จ.เชียงใหม่ ประมาณอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐ แต่กรุนี้ถูกลักลอบขุดเป็นเวลาราว ๓๕ ปี มาแล้ว กรุนี้ปล่อยร้างมาตลอดจนถึงปัจจุบัน ผู้เขียนและคณะนักศึกษาได้ขออนุญาตทางวัดลงไปสำรวจจิตรกรรมฝาผนังเมื่อวันที่ ๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๗ ปรากฏว่าสภาพจิตรกรรมฝาผนังลบเลือนเกือบหมดแล้ว เหลือภาพเล็กน้อยสามารถให้ทราบว่าเขียนเป็นภาพพระอดีตพุทธเจ้า จึงขอเว้นไว้ทำการศึกษาเฉพาะกรณีต่อไป

ความเป็นไปได้ในการศึกษาประวัติศาสตร์สังคมลานนาจากจิตรกรรมฝาผนังลานนา

ความเป็นไปได้ในการศึกษาประวัติศาสตร์สังคมลานนาจากจิตรกรรมฝาผนังประมวลเหตุผลได้ดังนี้

๑. จิตรกรรมฝาผนังลานนาเท่าที่ค้นพบแล้วในปัจจุบันนี้ มีความแตกต่างในอายุภาพ แนวความคิดของช่างเขียนและรูปแบบศิลปะ สามารถเรียงลำดับแสดงวิวัฒนาการจิตรกรรมฝาผนังลานนาได้ชัดเจน เชื่อว่าเป็นหลักฐานแสดงประวัติศาสตร์ความคิดของช่างเขียนลานนาและสังคมลานนาได้ดีพอสมควร

เรื่องราวที่ช่างเลือกมาใช้เป็นภาพเล่าเรื่องในจิตรกรรมฝาผนังแต่ละช่วงเวลาย่อมเป็นหลักฐานให้สืบสาวถึงค่านิยมในสังคม คุณธรรมที่สังคมลานนาสนใจที่มาแห่งเรื่องราวก็เป็นหลักฐานแสดงถึงการถ่ายเทวัฒนธรรมและการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงในเรื่องราวที่ใช้ในจิตรกรรมฝาผนังก็เป็นหลักฐานแสดงถึงการเปลี่ยนแปลงในค่านิยมของสังคม ฯลฯ ดังนี้เป็นต้น

รูปแบบศิลปะสามารถเป็นหลักฐานแสดงถึงแนวความคิดของช่าง ระดับปัญญาของช่างและของสังคม ความหลากหลายในรูปแบบศิลปะแสดงถึงความหลากหลายแนว

๑. *สังข์ทอง ตอนเจ้าชายไทยใหญ่กำลังรับบุหรี่ขี้โยจากหหารติดตามก่อนจะเข้าปราสาทรับรองให้พระธิดาทั้งเจ็ดนางของท้าวสามลเลือกคู่ จิตรกรรมฝาผนังในวิหารลายคำ วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ เขียนขึ้นราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕*

1. *This is an episode from the Sang Thong Jataka, depicting an elegantly dressed Thai Yai prince taking a cigar from his soldier. He is on the way to the palace of Thao Samon, where there are seven daughters of Thao Samon waiting to select their husbands. This mural painting is in the Lai Kham assembly hall of Wat Phra Sing in Chiang Mai, executed in the late 19th century.*

ความคิดของช่าง หรือความหลากหลายในวัฒนธรรมย่อยที่รวมตัวอยู่ในวัฒนธรรมลานนา

ตัวภาพคน สถาปัตยกรรม และฉากธรรมชาติ เป็นหลักฐานที่เห็นเป็นกายภาพได้ชัดเจนและเห็นได้ง่าย แม้ว่าตัวภาพเหล่านี้จะผ่านกระบวนการช่าง อาจผิดเพี้ยนความเป็นจริงไปบ้าง แต่กระนั้นถ้าเราสามารถเข้าใจในแนวความคิดในการสร้างภาพของช่าง และกระบวนการช่างบ้างก็จะสามารถแปลความหมายให้เป็นจริงได้

๒. เฉพาะจิตรกรรมฝาผนังกลุ่มที่มีอายุพุทธศตวรรษที่ ๒๕ มีลักษณะโดดเด่นในการนำภาพชีวิตประจำวันที่ช่างเขียนเห็นมาแสดงเป็นภาพรวมอยู่กับภาพเล่าเรื่องราวหลัก ซึ่งได้แก่พุทธประวัติชาดก และชาดกนอกนิบาต ลักษณะเด่นในข้อนี้เป็นเสมือนบันทึกสภาพสังคมที่เห็นได้ง่ายและชัดเจนมากที่สุด

หลักฐานประวัติศาสตร์ภาคเอกสารส่วนมากเป็นบันทึกเหตุการณ์การเมืองและเรื่องราชวงศ์ บันทึกประวัติศาสตร์สังคมไม่มีหรือมีน้อย คิดว่าภาพชีวิตประจำวันที่ช่างประทับใจแล้วถ่ายทอดออกมาเป็นภาพประกอบแทรกอยู่ในจิตรกรรมฝาผนังลานนานี้เป็นบันทึกสภาพสังคมที่น่าสนใจยิ่ง

ภาพชีวิตประจำวันที่ช่างเขียนสอดแทรกอยู่ในภาพเล่าเรื่องหลักนี้ ในหมู่ช่างไทยภาคกลางมีชื่อเรียกเฉพาะว่า "ภาพกาก" สำหรับทางลานนายังสืบทราบไม่พบว่าเรียกว่าอะไร จึงขอใช้คำว่าภาพกากในบทความนี้ไปก่อนจนกว่าจะสืบทราบคำเฉพาะของช่างลานนา

จิตรกรรมฝาผนังลานนาและจิตรกรรมฝาผนังไทยภาคกลางมีวิวัฒนาการข้อหนึ่งที่เหมือนกันคือ จิตรกรรมฝาผนังที่มีอายุเก่าที่สุดจะเขียนเป็นภาพเล่าเรื่องในรูปแบบสัญลักษณ์ เช่นเป็นพระอดีตพุทธเจ้า จะเขียนเป็นภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่งปางมารวิชัยบ้าง ปางสมาธิบ้าง เรียงเป็นลำดับ มีจำนวน ๒๔ พระองค์บ้าง ๒๗ พระองค์บ้าง ตรงตามจำนวนที่ระบุในคัมภีร์พุทธวงศ์ แสดงให้เห็นถึงความเคร่งครัดต่อต้นฉบับของเรื่องราว

ความเคร่งครัดต่อรายละเอียดของเรื่องราวจะลดน้อยลงมาเป็นลำดับ ขณะเดียวกันก็มีภาพกากแทรกเข้าไปในจิตรกรรมฝาผนังมากขึ้นเป็นลำดับด้วย ภาพกากปรากฏให้เห็นมากในจิตรกรรมฝาผนังที่มีอายุพุทธศตวรรษที่ ๒๔–๒๕

ปรกติปริมาณภาพกากจะมีประมาณ ๑๐%–๒๐% ของพื้นที่ภาพทั้งหมดแต่มีข้อสังเกตว่า เฉพาะจิตรกรรมฝาผนังในวิหารลายคำ วัดพระสิงห์ จ.เชียงใหม่ ผนังด้านทิศเหนือเป็นภาพเล่าเรื่อง "สังข์ทอง" เป็นจิตรกรรมฝาผนังแห่งเดียวที่มีภาพกากมากถึงประมาณ ๔๐%–๕๐% ของพื้นที่ภาพทั้งหมด และคิดว่าภาพกากแห่งนี้เป็นหลักฐานบันทึกสภาพสังคมเชียงใหม่ในสมัย ๑๐๐ ปีที่ผ่านมาเป็นอย่างดี

๓. เฉพาะจิตรกรรมฝาผนังลานนากลุ่มอายุพุทธศตวรรษที่ ๒๕ มีรูปแบบศิลปะแบบประเพณีนิยม (Traditional Art) ที่มีอิสระในการแสดงออกทางความรู้สึกอารมณ์ส่วนตัวของช่างสูง ขณะเดียวกันจิตรกรรมฝาผนังไทยภาคกลางที่มีอายุร่วมสมัยเดียวกันมีรูปแบบศิลปะแบบกำหนดนิยม (Conventional Art) สูง ทำให้ขาดอิสระในการแสดงออกซึ่งอารมณ์ความรู้สึกและความประทับใจส่วนตัวของช่าง

คำว่า "รูปแบบศิลปะแบบประเพณีนิยม" หมายถึง การเห็นร่วมกันของหมู่ช่างว่ารูปแบบศิลปะแบบใดแบบหนึ่งเป็นแบบที่งามพึงพอใจ ได้มีการเอาอย่างทำตามรูปแบบศิลปะนั้นสืบทอดความคิดและรูปแบบศิลปะต่อ ๆ กันมา พร้อมกับมีการพัฒนารูปแบบศิลปะนั้นให้งามตามรสนิยมช่างและสังคมเป็นลำดับ จิตรกรรมฝาผนังลานนาและไทยภาคกลางล้วนเป็นรูปแบบศิลปะประเพณีนิยมทั้งสิ้น รูปแบบศิลปะประเพณีลานนาเกิดจากพื้นฐานวัฒนธรรมลานนา ส่วนรูปแบบศิลปะประเพณีนิยมไทยภาคกลางเกิดขึ้นมาจากพื้นฐานวัฒนธรรมไทยภาคกลาง รูปแบบศิลปะทั้งของลานนาและไทยภาคกลางจึงมีความแตกต่างในคุณลักษณะทางศิลปะที่บ่งบอกพื้นฐานวัฒนธรรมที่ต่างกัน

ถ้าหมู่ช่างมุ่งหมายเพียงแต่การเอาอย่างรูปแบบศิลปะประเพณีนิยมที่บรรพบุรุษช่างได้สร้างไว้ให้โดยขาดความเข้าใจและความประทับใจในรูปแบบศิลปะ หรือทำตามรูปแบบศิลปะประเพณีนิยมอย่างเคร่งครัดต่อกฎเกณฑ์ ไม่คำนึงถึงการแสดงออกทางอารมณ์และความรู้สึกส่วนตัวของช่าง งานศิลปะนั้นย่อมให้ผลทางความรู้สึกแบบจืดชืด

ส่วนคำว่า "รูปแบบศิลปะแบบกำหนดนิยม หรือรูปแบบศิลปะประเพณีแบบกำหนดนิยม" หมายถึง รูปแบบศิลปะที่ถูกกำหนดเป็นแบบแผนหรือกฎเกณฑ์ถือว่าแบบแผนหรือกฎเกณฑ์นั้นเป็นข้อกำหนดความงาม ภาพบุคคลชั้นสูงอันได้แก่ เทพ และกษัตริย์ ตลอดจนภาพปราสาทในจิตรกรรมฝาผนังไทยภาคกลางเป็นตัวอย่างรูปแบบศิลปะกำหนดนิยม ถ้าช่างเขียนเคร่งครัดกับแบบแผนและกฎเกณฑ์มากเกินไป งานศิลปะนั้นจะขาดความรู้สึกแสดงออกทางอารมณ์ความรู้สึกส่วนบุคคล งานศิลปะนั้นย่อมให้ผลความรู้สึกจืดชืด

จิตรกรรมฝาผนังลานนากลุ่มพุทธศตวรรษที่ ๒๕ เป็นรูปแบบศิลปะแบบประเพณีที่ช่างแสดงออกซึ่งอารมณ์และความรู้สึกส่วนบุคคลสูง แต่จิตรกรรมฝาผนังไทยภาคกลางในสมัยเดียวกันกลับเป็นรูปแบบศิลปะแบบกำหนดนิยมที่เคร่งครัดกับแบบแผนและกฎเกณฑ์มากจึงให้ผลทางความรู้สึกแก่คนดูแบบจืดชืด ไร้ชีวิตจิตใจ

รูปแบบศิลปะแบบประเพณีนิยมไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการถ่ายทอดภาพสภาพสังคมตามที่ช่างประทับใจ เพราะช่างยังมีอิสระในการแสดงออกทุกอย่างตามแต่ช่างจะเห็นเหมาะสมโดยไม่ทำให้เรื่องราวหลักในจิตรกรรมฝาผนังเสียรูปแบบขนบนิยมจะเป็นอุปสรรคปิดกั้นการแสดงออกของช่างและเป็นอุปสรรคในการถ่ายทอดภาพสังคมโดยปริยาย

๔. แนวความคิดในการสร้างภาพของช่างเขียนลานนากลุ่มพุทธศตวรรษที่ ๒๕ จัดเป็นแบบนิยมความเป็นจริงตามธรรมชาติโดยใช้รูปแบบศิลปะประเพณีนิยม

แนวความคิดในการสร้างภาพแบบนิยมความเป็นจริงตามธรรมชาติ เป็นความคิดที่พยายามสร้างแบบเทียบเคียงกับธรรมชาติ (Natural Measurement) เช่น ฉากธรรมชาติจะต้องแสดงระยะใกล้ไกลและบรรยากาศของธรรมชาติ ต้นไม้ในภาพสามารถบอกชนิดของต้นไม้ได้ คนกับสถาปัตยกรรมจะต้องมีสัดส่วนสัมพันธ์ต่อกัน

ระหว่างความสูงและขนาดของภาพคนกับความสูงและขนาดของอาคารตำแหน่งของภาพคน สัตว์ สิ่งประดิษฐ์ (สถาปัตยกรรม) และต้นไม้ จะต้องลำดับระยะใกล้ไกลเหมือนเป็นจริงตามธรรมชาติ

หลายท่านสรุปความเข้าใจแบบอัตโนมัติว่า จิตรกรรมฝาผนังที่มีรูปแบบศิลปะประเพณีนิยมแล้ว เป็นผลสืบเนื่องจากแนวความคิดในการสร้างภาพแบบอุดมคติเสมอ ความจริงรูปแบบศิลปะประเพณีนิยมเป็นสื่อการแสดงออกรูปแบบหนึ่งอาจใช้สนองตอบแนวความคิดแบบนิยมความจริงตามธรรมชาติ หรือแนวความคิดแบบอุดมคติก็ได้ ในที่นี้ใคร่ขอเน้นว่าช่างเขียนลานนามีแนวความคิดในการสร้างภาพแบบนิยมความจริงตามธรรมชาติโดยใช้สื่อสารแสดงออกด้วยรูปแบบศิลปะแบบประเพณีนิยมที่ทำสืบทอดมาหลายชั่วคน

ส่วนความคิดในการสร้างภาพแบบอุดมคติอย่างไทยนั้นหมายถึง ความคิดที่พยายามสร้างตัวภาพคน สถาปัตยกรรม และฉากธรรมชาติ โดยไม่ต้องคำนึงถึงความเป็นจริงในธรรมชาติ ไม่ต้องคำนึงการเทียบเคียงธรรมชาติ ตัวภาพนั้นได้รับความบันดาลใจจากธรรมชาติ แต่เปลี่ยนแปลงหรือออกแบบให้เป็นภาพใหม่ตามจินตนาการและความเชื่อที่เกี่ยวข้องถ้าเป็นงานศิลปะที่เกี่ยวข้องกับศาสนาก็สร้างภาพสนองความเชื่อตามหลักการศาสนา ถ้าเป็นงานศิลปะที่เกี่ยวข้องกับสถาบันกษัตริย์ก็สร้างงานศิลปะนั้นสนองความเชื่อสถาบันกษัตริย์ในทางวิวัฒนาการจิตรกรรมฝาผนังไทย แนวความคิดแบบนิยมอุดมคติเป็นแนวความคิดเก่าแก่เกิดขึ้นก่อน แล้วเปลี่ยนแปลงมาเป็นแนวความคิดแบบนิยมความเป็นจริงตามธรรมชาติในชั้นหลังสุด

ตัวอย่างงานจิตรกรรมฝาผนังไทยภาคกลางซึ่งแสดงออกในแนวความคิดแบบอุดมคติอย่างชัดเจนคือ กลุ่มจิตรกรรมฝาผนังกลุ่มก่อนพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ตัวภาพบุคคลชั้นสูง อันได้แก่ ภาพเทพ กษัตริย์ กษัตรีย์ และขุนนาง จะมีใบหน้าแบบประดิษฐ์ให้แสดงอาการยิ้มละมัยตลอดเวลา ใบหน้าจะเหมือนกันหมดเหมือนสวมหัวโขน เวลาแสดงท่าทางดีใจและเศร้าโศกเสียใจจะอาศัยท่าทางแบบตัวละครนาฏลักษณ์ ไม่แสดงออกทางสีหน้าแววตาและท่าทางอย่างชีวิตจริง เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะช่างมีแนวความคิดแบบอุดมคติ ต้องการแสดงสภาวะความเป็นเทพมากกว่าความเป็นมนุษย์จึงได้ประดิษฐ์ตัวภาพเช่นนั้น ภาพสถาปัตยกรรมจำพวกปราสาทราชวัง ซึ่งเป็นสถานสมมุติสำหรับเทพและกษัตริย์จะได้รับการออกแบบมุ่งสนองความคิดแบบอุดมคติมากกว่าจะต้องการให้เป็นอาคารของมนุษย์ ฉากธรรมชาติก็ไม่คำนึงถึงบรรยากาศให้รู้เป็นจริงตามธรรมชาติโดยมากสร้างเป็นฉากสมมุติที่ไกลความเป็นจริงตามธรรมชาติ

ภาพพระพุทธบิดากับหมู่พระประยูรญาติเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า เป็นจิตรกรรมฝาผนังในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงเทพฯ อายุราวพ.ศ. ๒๓๓๘–๒๓๔๐ อยู่ในสมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งราชวงศ์จักรี เป็นตัวอย่างตัวภาพบุคคลชั้นสูงที่เขียนขึ้นตามแนวความคิดแบบอุดมคติของช่างเขียนไทยภาคกลางที่ชัดเจนภาพหนึ่ง ขอให้สังเกตพระพักตร์ของพระพุทธบิดาและพระประยูรญาติเหมือนกันทุกพระองค์แบบสวมหัวโขน จะรู้ว่าพระองค์ไหนคือพระพุทธบิดา จะต้องพิจารณาจากสภาพแวดล้อมของตัวภาพในกรณีภาพนี้พระพุทธบิดาคงหมายถึงพระองค์ที่ประทับใกล้พระพุทธเจ้าที่สุดอาจจะถูกหรือผิดก็ได้

ในภาพเดียวกัน ภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่งแสดงธรรมแก่พระพุทธบิดาและพระประยูรญาติ ตัวภาพพระพุทธเจ้าเป็นภาพสมมุติที่ช่างประดิษฐ์ขึ้นเพื่อสนองความคิดแบบอุดมคติเกี่ยวข้องกับหลักการศาสนา ช่างไม่ได้เขียนภาพพระพุทธเจ้าเพื่อแสดงความจริงทางกายภาพของพระพุทธเจ้าสมัยพุทธกาล แต่ช่างมุ่งแสดงเป็นสัญลักษณ์ที่แทนความรู้สึก ความศรัทธา และพระธรรมคำสอน

ภาพพระเจ้าจุลนีพรหมทัตพร้อมด้วยกษัตริย์ร้อยเอ็ดเมืองยกทัพเข้าโจมตีค่ายที่ประทับพระเจ้าวิเทหราชเจ้าเมืองมิถิราบนกำแพงค่ายมีพระมโหสถราชบัณฑิตบัญชาการรบป้องกันค่าย ภาพนี้เป็นจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดบางยี่ขัน (ธนบุรี) เล่าเรื่องมโหสถชาดก อายุภาพประมาณสมัยรัชกาลที่ ๓ (พ.ศ. ๒๓๖๗–๒๓๙๔) เป็นตัวอย่างภาพในแนวความคิดแบบอุดมคติที่ชัดเจนภาพหนึ่งขอให้สังเกตพระพักตร์ของบรรดากษัตริย์ที่ทรงช้างนำขบวนทัพมีพระพักตร์เหมือนกันทุกพระองค์ ทำให้ไม่ทราบว่าพระองค์ใดหมายถึงพระเจ้าจุลนีพรหมทัตแต่คนดูกำหนดรู้เอาเองว่ากษัตริย์ทรงช้างนำขบวนทัพคงจะหมายถึงพระเจ้าจุลนีพรหมทัต ถูกหรือผิดไม่อาจทราบได้

ภาพปราสาทมณฑลพิธีราชาภิเษกสมรสพระเจ้าสุทโธทนะกับพระนางสิริมหามายา (พระพุทธบิดาและพระพุทธมารดา) เป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงเทพฯ อายุราวพ.ศ. ๒๓๓๘–๒๓๔๐ ภาพปราสาทมณฑลพิธีราชาภิเษกสมรสนี้เป็นตัวอย่างภาพตามแนวความคิดแบบอุดมคติ ขอให้สังเกตเครื่องยอดของปราสาท ช่างออกแบบเป็นแผงลายในกรอบ รูปร่างจอมแหสอบแหลมเรียวขึ้นไปในอากาศ แผงลายนี้เป็นภาพสมมุติแทนยอดปราสาทจริง เพื่อให้เห็นความแตกต่างระหว่างภาพปราสาทแบบอุดมคติกับภาพปราสาทจริง ขอให้พิจารณาเปรียบเทียบกับภาพพระที่นั่งอาภรณ์ภิโมกข์ในพระบรมมหาราชวัง กรุงเทพฯ

ส่วนภาพบุคคลชั้นสูงที่แสดงแนวความคิดแบบนิยมความเป็นจริงตามธรรมชาติ ในงานจิตรกรรมฝาผนังลานนากลุ่มอายุพุทธศตวรรษที่ ๒๕ มีลักษณะโดยสรุปได้ดังนี้ เฉพาะใบหน้ามีสองแบบ แบบหนึ่งมีรูปใบหน้าเหมือน ๆ กัน แต่มีอิสระในการแสดงออกซึ่งอารมณ์ความรู้สึกทางใบหน้าได้ด้วยแบบนี้พบทั่วไป แบบที่สองเป็นใบหน้าคนเหมือน อาจจะเป็นใบหน้าของคนที่มีตัวตนจริงในเวลานั้นเครื่องแต่งกายเป็นไปตามความเป็นจริงมาก ถ้าเป็นเครื่องแต่งกายวัฒนธรรมลานนาก็แสดงรายละเอียดในเครื่องแต่งกายนั้นตรงตามความจริง ถ้าเป็นเครื่องแต่งกายวัฒนธรรมไทยใหญ่ และไทยลื้อก็แสดงรายละเอียดตามความเป็นจริงมาก เช่นเดียวกัน ท่าทางของภาพบุคคลชั้นสูงจะแสดงท่าทางที่เป็นธรรมชาติไม่ใช่ท่าทางทางนาฏลักษณ์โดยตรง ในที่นี้หมายความว่าท่าทางส่วนมากเป็นท่าทางธรรมชาติ มีท่าทางแบบนาฏลักษณ์บ้างแต่น้อย นอกจากนี้มีการเอาเหตุการณ์ในชีวิตจริงมาใช้กับตัว

ภาพบุคคลชั้นสูง เช่นการเอาวัฒนธรรมสูบบุหรี่ขี้โยมาใช้กับตัวภาพเจ้าชาย เป็นต้น

ภาพเจ้าชายลานนา และเจ้าชายไทยใหญ่กำลังรับบุหรี่ขี้โยจากข้าราชบริพารที่ติดตามในจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสังข์ทองในวิหารลายคำ วัดพระสิงห์ จ.เชียงใหม่ เป็นตัวอย่างภาพบุคคลชั้นสูงที่แสดงแนวความคิดนิยมความเป็นจริงที่ชัดเจนภาพหนึ่ง ขอให้สังเกตที่ใบหน้าเจ้าชายทั้งสองพระองค์ เค้าใบหน้าแตกต่างกันอย่างชัดเจน และมีลักษณะเกือบจะเป็นภาพเหมือนของคนที่มีตัวตนจริงในเวลานั้นเครื่องแต่งกายแสดงความเป็นจริงตามลักษณะวัฒนธรรมได้ดีมาก อากัปกิริยาที่รับบุหรี่ขี้โยออกท่าทางเป็นท่าทางนาฏลักษณ์ไปบ้าง แต่เหตุการณ์ที่เป็นจริงคือ วัฒนธรรมการนิยมสูบบุหรี่ขี้โยที่นำมาใช้กับตัวภาพเจ้าชายทำให้ภาพนี้เป็นแนวความคิดนิยมความเป็นจริงชัดเจน (ภาพประกอบที่ ๑–๒)

ภาพเจ้าชายร้อยเอ็ดเมืองประทับนั่งชุมนุมอยู่ในปราสาทมณฑลพิธีเลือกคู่ในจิตรกรรมฝาผนังเรื่องสังข์ทอง ในวิหารลายคำ วัดพระสิงห์ เป็นอีกภาพหนึ่งที่น่าสนใจในแนวความคิดนิยมความเป็นจริงตามธรรมชาติ ใบหน้าของเจ้าชายร้อยเอ็ดเมืองมีเค้าหน้าเป็นแบบแผนเหมือนกันไปหมดก็จริง แต่ใบหน้าของเจ้าชายทุกพระองค์แสดงอารมณ์และความรู้สึกต่าง ๆ กัน ประกอบกับท่านั่งที่ต่างกัน ท่านั่งเป็นท่านั่งตามธรรมชาติไม่ใช่ท่านั่งแบบนาฏลักษณ์ ทำให้ภาพนี้มีชีวิตอย่างมนุษย์ แล้วดูเหมือนเจ้าชายทั้งหลายกำลังพูดคุยกัน ด้วยคุณภาพทางทัศนศิลป์ผู้เขียนขอยืนยันว่าได้ยินเสียงคนพูดคุยกันดังออกมาจากภาพ หลายท่านคงคิดว่าผู้เขียนใช้อัตตวิสัยมากไปก็ตาม (ภาพประกอบที่ ๓)

ภาพเจ้าคัทธนกุมมานพบนางคำสิงอยู่ในโพรงเสาท้องพระโรง เจ้าคัทธนกุมมานได้ช่วยนางคำสิงและชาวเมืองให้พ้นภัยนกยักษ์ที่พระยาแถนบนฟ้าส่งลงมาทำร้าย เป็นจิตรกรรมฝาผนังในเรื่องคัทธนกุมมานชาดก ในวิหารจตุรมุข วัดภูมินทร์ จ.น่าน พระพักตร์ของเจ้าคัทธนกุมมานเป็นเค้าหน้าแบบประดิษฐ์ แต่ถ้าพิจารณาพระพักตร์คู่นี้จะเห็นการเล่นนัยน์ตาหยอกเย้ากันแบบคนจริงไม่ใช่หัวโขนหรือแบบเทพในอุดมคติ เมื่อพิจารณาการออกแบบท่าทางสวมกอดกันก็ยิ่งเห็นชัดเจนว่าเป็นท่าธรรมชาติ เครื่องแต่งกายทั้งสองพระองค์แสดงรายละเอียดเกี่ยวกับวัฒนธรรมการแต่งกายของชาวเมืองน่านได้เป็นอย่างดี (ภาพประกอบที่ ๔)

ภาพนางเทวธิสังกาจูงมือเจ้าจันทคาธไปเฝ้าพระเจ้าพรหมจักรพรรดิ์พระบิดาเพื่อขอให้ทรงอนุญาตอภิเษกสมรสกัน เป็นจิตรกรรมฝาผนังเรื่องจันทคาธชาดกในวิหารวัดหนองบัว จ.น่าน พระพักตร์เจ้าจันทคาธและนางเทวธิสังกาเป็นเค้าหน้าแบบภาพประดิษฐ์ แต่ช่างแสดงอารมณ์ความรู้สึกร่าเริงเบิก

๒. *สังข์ทอง ตอนเจ้าชายลานนากำลังรับบุหรี่ขี้โยจากทหารติดตามก่อนเดินเข้าปราสาทรับรองให้พระธิดาทั้งเจ็ดนางของท้าวสามลเลือกคู่ จิตรกรรมฝาผนังในวิหารลายคำ วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ เขียนขึ้นราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕*

2. *Another episode from the Sang Thong Jataka from the same Lai Kham assembly hall. This mural area depicts a Lanna prince fully dressed in his royal attire, also picking a cigar from his soldier. He, too came to Thao Samon's palace hoping to be chosen as one of his sons-in-law. This painting also dates from the late 19th century.*

๓. *สังข์ทอง ตอนเจ้าชายจากร้อยเอ็ดเมือง เดินทางมาให้พระธิดาทั้งเจ็ดนางของท้าวสามล เลือกคู่ จิตรกรรมฝาผนังในวิหารลายคำ วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ เขียนขึ้นราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕*

3. *This mural again illustrates a scene from the Sang Thong Jataka, from the same assembly hall in Wat Phra Sing. The prince depicted here is from Roiet Muang for the same occasion. This was executed in the late 19th century.*

บานใจ ขณะเดียวกันก็ออกแบบให้นางเทวธิ–สังกาแสดงท่าเหนียมอายความรู้สึกที่แสดงออกและท่าทางที่ฝ่ายหญิงจูงมือฝ่ายชายล้วนเป็นเหตุการณ์ที่สามารถเป็นจริงมากกว่าจะแสดงสภาวะความเป็นเทพในอุดมคติ (ภาพประกอบที่ ๕)

ภาพเจ้าจันทคาธสวมกอดนางเทวธิสังกาด้วยความดีใจที่ได้กลับมาพบกันอีกหลังจากเรือล่มต้องพลัดพรากจากกันไปคนละทิศละทางเป็นเวลาหลายปี เป็นจิตรกรรมฝาผนังเรื่องจันทคาธชาดก ในวิหารวัดหนองบัว จ.น่าน ภาพนี้ช่างเขียนออกแบบใบหน้าให้แสดงอารมณ์ดีใจอย่างที่สุดจนกลับกลายเป็นร้องไห้ แม้ท่าทางที่สวมกอดกันนั้นจะค่อนข้างผิดธรรมชาติก็ตาม แต่ความรู้สึกที่ได้เป็นความ รู้สึกของมนุษย์ด้วยกันเอง (ภาพประกอบที่ ๖)

จิตรกรรมฝาผนังลานนาพุทธศตวรรษที่ ๒๕ มีกลุ่มภาพที่แสดงความคิดนิยมความเป็นจริงตามธรรมชาติที่ชัดเจนที่สุดคือกลุ่มภาพคนเหมือน ได้แก่ภาพเจ็กเส็ง (?) ช่างเขียนผนังเรื่องสังข์ทอง ในวิหารลายคำ วัดพระสิงห์ จ.เชียงใหม่ หลายคนคุ้นเคยกับภาพเหมือนแบบช่างตะวันตก จึงอาจจะมอง

๔. คัทธนกุมมานชาดก ตอนเจ้าคัทธนกุมมานช่วยนางคำสิง ซึ่งหนีงูยักษ์เข้าไปอยู่ในโพรงเสาห้องพระโรงให้กลับออกมา จิตรกรรมฝาผนังในวิหารจตุรมุข วัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน เขียนขึ้นราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕

4. *This scene depicts an episode from the Khatthon Kumman Jataka, when Chao Khatthon Kumman helps the lady called Kham Sing hid herself in the cavity of a golden pilaster in his palace. The lady came to his city to escape from a giant naga. This mural is found in the Chaturamuk assembly hall of Wat Phumin in Nan province, executed in the late 19th century.*

๕. จันทคาธชาดก ตอนนางเทวธิสังกาจูงมือเจ้าจันทคาธไปเฝ้าพระเจ้าพรหมจักรพรรดิ์พระบิดา จิตรกรรมฝาผนังในวิหารวัดหนองบัว จังหวัดน่าน เขียนขึ้นราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕

5. *This mural shows an episode from the Chanthakhat Jataka from the same Chaturamuk assembly hall. Lady Thewathisangka holds Prince Chanthabhat's arm to lead him to his father King Phrom Chakraphat. This scene is found in the assembly hall of Wat Nong Bua in Nan province, painted in the late 19th century.*

๖. จันทคาธชาดกตอนนางเทวธิสังกาสึกจากนางชี เจ้าจันทคาธสวมกอดนางเทวธิสังกาด้วยความดีใจที่ได้กลับมาพบกันอีกหลังจากเรือล่ม ต้องพลัดพรากกัน จิตรกรรมฝาผนังในวิหารวัดหนองบัว จังหวัดน่าน เขียนขึ้นราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕

6. *Another scene from the Chanthakhat Jataka, when Lady Thewathisangka and Prince Chanthakhat caresses one another in the happy reunion after the Lady's nun-hood. They were separated during a ship-wreck. This mural is found in the assembly hall of Wat Nong Bua, and was painted in the late 19th century.*

๗. *ภาพเหมือน "เจ้าอนันตวรฤทธิเดชฯ เจ้าเมืองน่าน" (พ.ศ. ๒๓๙๕-๒๔๓๔) จิตรกรรมฝาผนังในวิหารจตุรมุข วัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน เขียนขึ้นราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕*

7. *Portrait of the governor of Nan called Chao Ananta Worarit (1852 - 1891) painted on the wall of Chaturamuk assembly hall in Wat Phumin, executed in the late 19th century.*

๘. *ภาพเหมือน "ช่างเขียนจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์กับคนรัก" (?) จิตรกรรมฝาผนังในวิหารจตุรมุข วัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน เขียนขึ้นราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕*

8. *Another portrait painting found on the wall of Chaturamuk assembly hall executed in the late 19th century. The portrait is probably of the mural painter with his lover.*

ข้าม ทั้งยังไม่เชื่อว่าจะเป็นภาพเหมือน ผู้เขียนขอยืนยันว่าด้วยคุณภาพทางทัศนศิลป์ ภาพนี้เป็นภาพเหมือนคนจริงที่ใช้สื่อแสดงออกเป็นศิลปะประเพณีที่ใช้เขียนภาพเล่าเรื่องในจิตรกรรมฝาผนัง

ภาพเหมือนเจ้าอนันตวรฤทธิ์เดชฯ เจ้าเมืองน่าน (พ.ศ. ๒๓๙๕–๒๔๓๔) จิตรกรรมฝาผนังเรื่องคัทธนกุมมานชาดก ในวิหารจตุรมุข วัดภูมินทร์ จ.น่าน ภาพนี้ตามท้องเรื่องราวช่างต้องการเขียนเป็นภาพพระยาแถน (เปรียบเสมือนพระอินทร์ของไทยภาคกลาง) แต่ด้วยคุณภาพและคุณลักษณะของตัวภาพนี้เป็นภาพเหมือนชัดเจนอย่างปฏิเสธไม่ได้ ในการศึกษาของผู้เขียนขณะนี้จึงสันนิษฐานว่า น่าจะเป็นภาพเหมือนของเจ้าอนันตวรฤทธิ์เดชฯ เพราะเจ้าอนันตวรฤทธิ์เดชฯ เป็นผู้อุปถัมภ์การปฏิสังขรณ์วัดภูมินทร์ พิจารณาจากแบบศิลปะของจิตรกรรมฝาผนังในวัดนี้เป็นแบบศิลปะอายุประมาณ ๑๐๐ ปี ซึ่งเป็นระยะเวลาที่เจ้าอนันตวรฤทธิ์เดชฯ เป็นเจ้าเมืองน่าน (ภาพประกอบที่ ๗)

ภาพช่างเขียนกำลังกระซิบกระซาบกับคนรัก เป็นภาพหนึ่งในจิตรกรรมฝาผนังในวิหารจตุรมุข วัดภูมินทร์ จ.น่าน ภาพนี้ช่างเขียนขนาดเท่าคนจริง เขียนไว้ข้างประตูทางเข้าวิหารด้านทิศตะวันตก ถ้าเปิดประตูวิหาร บานประตูวิหารออกแบบไว้แบบเปิดเข้าข้างใน บานประตูจะบังภาพเขียนนี้ไว้เกือบหมด ผนังด้านทิศนี้ตอนบนสุดเขียนเป็นเรื่องพุทธประวัติตอนพระพุทธเจ้าเสด็จเข้าสู่ปรินิพพานเลื่อนต่ำลงมาเป็นเรื่องเนมีราชชาดก (ชาดกลำดับที่ ๔ ในทศชาติ) ผนังด้านข้างประตูอีกด้านหนึ่งของประตูเดียวกันนี้เขียนเป็นภาพเนมีราชชาดก เมื่อพิจารณาสภาพแวดล้อมเชิงเรื่องราวทั้งผนัง จะเห็นว่าภาพช่างเขียนกับคนรักนี้ไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวหลักแต่อย่างไร ถึงแม้จะพิจารณาเชิงสัมพันธ์กับเรื่องราวคัทธนกุมมานในผนังด้านทิศเหนือ ทิศตะวันออก และทิศใต้ก็ไม่พบความเกี่ยวข้องแต่อย่างไรเช่นกัน เมื่อพิจารณา

๙. *ภาพเหมือนมิชชันนารีที่เข้ามาเผยแพร่ศาสนาและรักษาคนป่วยในเมืองน่าน จิตรกรรมฝาผนังในวิหารจตุรมุข วัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน เขียนขึ้นราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕*

9. *Wat Phumin's Chaturamuk assembly hall has several interesting portraits, including this one of a missionary who came to Nan in the late 19th century to propagate Christian faiths and at the same time offered medical treatments.*

คุณภาพและคุณลักษณะทางทัศนศิลป์ภาพนี้ใคร่ขอยืนยันว่าเป็นภาพเหมือนคนจริง และสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นภาพเหมือนช่างเขียนและคนรัก (ภาพประกอบที่ ๘)

ภาพหมอชีวก (พุทธอุปัฏฐาก) รูปเหมือนมิชชันนารีที่เข้าไปเผยแพร่ศาสนาและรักษาคนป่วยในเมืองน่าน (?) จิตรกรรมฝาผนังเรื่องพุทธประวัติตอนพระพุทธเจ้าเสด็จเข้าสู่ปรินิพพาน อยู่ในวิหารจตุรมุข วัดภูมินทร์ จ.น่าน เป็นภาพเหมือนที่เชื่อว่ามีตัวตนจริงอยู่ในเวลานั้นช่างเขียนคงประทับใจความสามารถและวิทยาการแพทย์แบบตะวันตก จึงนำเอาลักษณะของมิชชันนารีมาแสดงเป็นหมอชีวกในพุทธประวัติ (ภาพประกอบที่ ๙)

กลุ่มภาพกากในจิตรกรรมฝาผนังล้านนาเป็นกลุ่มภาพที่แสดงแนวความคิดนิยมความเป็นจริงตามธรรมชาติสูงมากที่สุด เช่น

ภาพหนุ่มลานนาสูบบุหรี่ขี้โยและซื้อเมี่ยง (?) จากแม่ค้าสาวลานนา จิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำวัดพระสิงห์ (ภาพประกอบที่ ๑๐) ภาพสาวลานนาถือน้ำถุ่ง (เครื่องจักสานไม้ไผ่ใช้ตักน้ำบ่อ) กำลังรับดอกไม้ที่หนุ่มคนรักปีนต้นเด็ดดอกไม้ส่งให้ จิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์ (ภาพประกอบที่ ๑๑) ภาพมารดาเจ้าคัทธนกุมมานชี้รอยเท้าช้างซึ่งเป็นบิดาของเจ้าคัทธนกุมมานให้เจ้าคัทธนกุมมานดู จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ (ภาพประกอบที่ ๑๒) ภาพหนุ่มกำลังเกี้ยวสาวหน้าเมืองชะวาทวดีหงสาอางวะ จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ (ภาพประกอบที่ ๑๓) ภาพพระราชนิเวศน์พระนางสลากเทวี พระมารดาพระเจ้าจุลนีพรหมทัต (?) จิตรกรรมฝาผนังวัดบวกครกหลวง ภาพหนุ่มสาวลานนากำลังนั่งพลอดรักกันจิตรกรรมฝาผนังวัดบวกครกหลวง (ภาพประกอบที่ ๑๔) ภาพขบวนกษัตริย์และชาวบ้านกำลังนำอาหารไปทำบุญพระสงฆ์ที่วัดจิตรกรรมฝาผนังวัดบวกครกหลวง ฯลฯ เป็นต้น

สำหรับภาพฉากธรรมชาติ มีข้อสังเกตว่าช่างเขียนลานนาสังเกตธรรมชาติสูงมากเมื่อเทียบกับช่างเขียนไทยภาคกลาง ตัวอย่างภาพฉากธรรมชาติที่เหมือนจริงมากที่สุด คือ ภาพดงกล้วย จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ จ.น่าน ขอให้สังเกตการพยายามแสดงใบกล้วยในอาการต่าง ๆ กันตั้งแต่ใบอ่อน ใบแก่ ใบฉีก และใบเหี่ยวเฉา หน่อต้นกล้วยอ่อน ปลีกล้วย กล้วยเป็นเครือ ล้วนแต่ให้ความรู้สึกเหมือนจริงมาก แม้ว่าวิธีการเขียนจะจำกัดอยู่ที่วิธีระบายสีและน้ำหนักสีเรียบน้ำหนักเดียวและตัดเส้นภาพด้วยสีดำก็ตาม (ภาพประกอบที่ ๑๕)

ภาพสถาปัตยกรรมประเภทเรือนของชาวบ้านลานนานั้นแสดงแนวความคิดแบบนิยมความเป็นจริงตามธรรมชาติชัดเจน ส่วนสถาปัตยกรรมประเภทปราสาทราชวังสำหรับกษัตริย์และเทพนั้นส่วนมากแสดงแนวความคิดแบบนิยมความจริงตามธรรมชาติ มีปราสาทบางหลังเป็นตัวยกเว้นอยู่บ้างที่แสดงแนวความคิดนี้ไม่ชัดเจน

สถาปัตยกรรมประเภทเรือนชาวบ้านลานนาที่น่าสนใจ ได้แก่ ภาพเรือนพื้นบ้านลานนาและสภาพชีวิตภายในเรือนเวลาเย็น จิตรกรรมฝาผนังเรื่องสังข์ทอง วิหารลายคำ วัดพระสิงห์ ภาพนี้แสดงสภาพที่เป็นจริงมากที่สุดภาพหนึ่ง (ภาพประกอบที่ ๑๖)

ภาพเรือนกาแลอันเป็นเรือนของเศรษฐีใจบุญที่รับมารดาของเจ้าคัทธนกุมมานให้มาอาศัยอยู่ จิตรกรรมฝาผนังเรื่องคัทธนกุมมานชาดก วิหารจตุรมุข วัดภูมินทร์ เป็นภาพเรือนกาแลที่แสดงสภาพเป็นจริงตรงกับเรือนกาแลจริงเหลือหลักฐานอยู่(ภาพประกอบที่ ๑๗)

ภาพเรือนกาแล ฝีมือเขียนของนายบุญปั่น พงศ์ประดิษฐ์ เขียนพ.ศ.๒๕๐๐ จิตรกรรมฝาผนังรอบระเบียงคต วัดพระธาตุดอยสุเทพ จ.เชียงใหม่ เป็นวิวัฒนาการจิตรกรรมฝาผนังลานนาท้ายสุด ได้พัฒนารูปแบบศิลปะจากแบบประเพณีนิยมมาเป็นแบบภาพสามมิติแสดงความจริงตามตาเห็นมากที่สุด

ภาพปราสาทสามฤดูของเจ้าชายสิทธัตถะภายในปราสาทเจ้าชายสิทธัตถะกำลังเลิกม่านเข้าไปเยี่ยมพระนางพิมพาและพระราหุลแล้วเสด็จออกผนวช จิตรกรรมฝาผนังเรื่องพุทธประวัติ วิหารวัดบวกครกหลวง จ.เชียงใหม่ เป็นภาพที่แสดงรูปทรงและโครงสร้าง

๑๐. *หนุ่มและสาวชาวลานนานิยมสูบบุหรี่ขี้โยและอมเมี่ยง จิตรกรรมฝาผนังในวิหารลายคำวัดพระสิงห์ฯ จังหวัดเชียงใหม่ เขียนขึ้นราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕*

10. *It seems from the murals of the north that young man and woman of Lanna enjoyed smoking cigar and chewing betel and nut, as seen in this mural area. This vignette of Lanna culture is painted in the Lai Kham assembly hall of Wat Phra Sing in Chiang Mai, executed in the late 19th century.*

๑๑. *สาวลานนาถือน้ำถุงตักน้ำบ่อ หนุ่มลานนาปีนต้นไม้เด็ดดอกไม้ส่งให้สาวคนรัก จิตรกรรมฝาผนังในวิหารลายคำ วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ เขียนขึ้นราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕*

11. *Lanna villagers are seen drawing water from the well. A young man picks a flower and hands it to his lover. This charming scene painted in the late 19th century can also be seen in the Lai Kham assembly hall.*

สถาปัตยกรรมของปราสาทศิลปะพม่าได้ใกล้เคียงกับปราสาทศิลปะพม่ามากที่สุด (ภาพประกอบที่ ๑๘)

ภาพปราสาทพระเจ้าสุทโธทนะขณะกำลังฟังคำพยากรณ์ลักษณะพระสิทธัตถะกุมารจากอสีตดาบส จิตรกรรมฝาผนังเรื่องพุทธประวัติ วิหารวัดบวกครกหลวงเป็นอีกภาพหนึ่งที่แสดงลักษณะและโครงสร้างสถาปัตยกรรมที่ตรงกับลักษณะปราสาทศิลปะพม่าจริง (ภาพประกอบที่ ๑๙)

ภาพปราสาทของนางยักษ์พันธุรัต จิตรกรรมฝาผนังเรื่องสังข์ทอง วิหารลายคำ วัดพระสิงห์ ขอให้สังเกตว่าเฉพาะส่วนที่เป็นเครื่องมุง (หลังคาและเรือนยอดปราสาท) ปราสาทหลังนี้ ถ้าพิจารณาส่วนย่อยเป็นส่วน ๆ เช่นเฉพาะเรือนเครื่องยอด จะเห็นเป็นเครื่องยอดแบบมณฑป หรือเครื่องยอดของกู่ ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงความจริง เมื่อพิจารณาเฉพาะหลังคาชั้นซ้อนก็เห็นว่ามีลักษณะใกล้เคียงหลังคาของวิหารลานนาที่มีจริง แต่เมื่อพิจารณารูปทรงรวมของเครื่องมุงปราสาททั้งหมดจะเห็นว่าเป็นการนำหลังคาและเครื่องยอดมาปะติดปะต่อเข้าไปใหม่ตามความคิดหรือความชอบของช่างเขียนจึงมีรูปทรงและโครงสร้างสถาปัตยกรรมที่คลาดเคลื่อนจากลักษณะจริงไปบ้าง ถือว่าเป็นภาพที่สร้างขึ้นมาจากพื้นฐานความคิดแบบนิยมเป็นจริงตามธรรมชาติที่ไม่สมบูรณ์นัก จะนับเป็นตัวยกเว้นก็ได้ (ภาพประกอบที่ ๒๐)

คิดว่าตัวอย่างภาพทั้งหมดที่ยกมาแสดงคงช่วยให้เกิดความเข้าใจในเรื่องแนวความคิดในการสร้างภาพแบบนิยมความเป็นจริงตามธรรมชาติ และความคิดแบบอุดมคติพอสมควร

๕. จิตรกรรมฝาผนังลานนาทั้งหมดมีลักษณะการสร้างงานแบบอิสระตามความชอบ และความถนัดของช่างเขียนมากกว่าจะเป็นแบบทำตามระบบกำกับงานช่างโดยตรงจากนายช่างใหญ่หรือผู้ปกครอง ซึ่งเป็นผู้กำหนดเรื่องราวและรูปแบบศิลปะให้เป็นไปตามแบบแผนและคติความเชื่อเกี่ยวกับสถาบันศาสนาและสถาบันกษัตริย์

ลักษณะระบบกำกับงานช่างโดยนายช่างใหญ่และผู้ปกครอง หมายถึงการมีแม่งานทำหน้าที่กำหนดเรื่องราวและรูปแบบศิลปะในจิตรกรรมฝาผนังให้สัมพันธ์กับความมุ่งหมายของอาคาร ระบบกำกับงานช่างที่เห็นชัดเจนคือ การสร้างวัดสุทัศน์เทพวราราม กรุงเทพฯ ตามประวัติวัดนี้ก่อสร้างต่อเนื่องกันถึงสามรัชกาลจึงแล้วเสร็จ เริ่มสร้างในสมัยรัชกาลที่ ๑ มาแล้วเสร็จในสมัยรัชกาลที่ ๓ รวมเวลาในการก่อสร้างประมาณ ๒๕–๓๐ ปี ขอให้สังเกตว่าตั้งแต่การกำหนดชื่อวัด การวางผังวัดทั้งหมด การเลือกพระพุทธรูปประธานประดิษฐานในวิหารและพระอุโบสถ การกำหนดเรื่องราวที่ใช้เขียนตกแต่งวิหารและพระอุโบสถการออกแบบลายหน้าบันวิหารและพระอุโบสถ งานช่างทั้งหมดนี้ต้องใช้ช่างผู้ชำนาญงานหลายฝ่ายเป็นจำนวนมาก การทำงานของช่างต้องทำตามแบบแผนหรือคำสั่งของแม่งานช่าง (นายช่างใหญ่) งานศิลปะทั้งหมดจึงสัมพันธ์ทางความหมาย ช่างมีอิสระน้อย ลักษณะงานช่วงนี้สะท้อนความคิดความเชื่อของฝ่ายผู้ปกครอง แต่ไม่ได้สะท้อนความคิดและสภาพชีวิตทั่วไประดับชาวบ้านเด่นชัด

๑๒. *คันธนกุมมานชาดก ตอนแม่เจ้าคัทธนกุมมานชี้รอยเท้าช้างซึ่งเป็นพ่อเจ้าคัทธนกุมมานให้ดู จิตรกรรมฝาผนังในวิหารจตุรมุข วัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน เขียนขึ้นราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕*

12. *This is a scene from the Khatthan Kumman Jataka, when Prince Khatthan Kumman points to the elephant's foot-prints to his father. This mural is found in the Chaturamuk assembly hall of Wat Phumin, painted in the late 19th century.*

การสร้างวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) กรุงเทพฯ เป็นการประกอบงานช่างของช่างผู้ชำนาญหลายฝ่ายเป็นจำนวนมาก การสั่งการเป็นแบบระบบกำกับงานช่างโดยนายช่างใหญ่และผู้ปกครอง ขอให้พิจารณาตั้งแต่การกำหนดชื่อวัด การออกแบบผังวัดและงานช่างต่าง ๆ ที่นำเข้าไปประดับตกแต่ง รวมทั้งการกำหนดเรื่องราวในจิตร–กรรมฝาผนังที่เขียนในพระอุโบสถ วิหารพระพุทธไสยาสน์และศาลาราย ล้วนมีความสัมพันธ์ทางความหมายคติปริมณฑลจักรวาล

๑๓. *หนุ่มเกี้ยวสาว หน้าเมืองน่าน (?) จิตรกรรมฝาผนังในวิหารจตุรมุข วัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน เขียนขึ้นราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕*

13. *A courting scene in the Nan province style found also in the Chaturamuk assembly hall, painted in the late 19th century.*

แบบพุทธศาสนาเถรวาท งานช่างทั้งหมดไม่ได้สร้างขึ้นตามความชอบใจและความถนัดของช่างเลย

การสร้างวัดในลานนาก่อนพุทธศตวรรษที่ ๒๕ มีลักษณะศิลปะตั้งแต่การกำหนดชื่อวัด การจัดทำผังวัด บ่งชี้ให้คติความเชื่อเรื่องปริมณฑลจักรวาลแบบพุทธศาสนาเถรวาท การก่อสร้างให้มีความหมายครบถ้วนสมบูรณ์ตามคติ จำเป็นต้องมีการวางแผนงานช่างร่วมกัน หรือต้องมีแม่งานช่างกำกับงานช่าง ลักษณะเช่นนี้เป็นระบบกำกับงานช่างโดยตรงจากนายช่างใหญ่หรือผู้ปกครอง เช่นเดียวกับการสร้างวัดในภาคกลาง ตัวอย่างวัดที่น่าจะสร้างด้วยระบบกำกับงานช่าง คือ วัดพระธาตุลำปางหลวง จ.ลำปาง วัดหริภุญชัย จ.ลำพูน วัดภูมินทร์ จ.น่าน และวัดพระสิงห์ จ.เชียงใหม่ เป็นต้น

มีข้อสังเกตว่าจิตรกรรมฝาผนังวิหารน้ำแต้มวัดพระธาตุลำปางหลวง จ.ลำปาง เป็นจิตรกรรมฝาผนังแห่งเดียวที่ช่างเขียนขึ้นพร้อมกับการสร้างวิหารและศาสนสถานทั้งหมดในพุทธศตวรรษที่ ๒๒ การกำหนดเรื่องราวใช้เขียนในจิตรกรรมฝาผนังแห่งนี้ เชื่อว่าน่าจะเป็นระบบกำกับงานช่างโดยนายช่างใหญ่ที่รับผิดชอบในงานสร้างทั้งหมด หรือไม่ก็เป็นกลุ่มช่างที่มีความเข้าใจในคติความเชื่อเรื่องปริมณฑลจักรวาลแบบพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างดี และมีแบบแผนการสร้างงานช่างอยู่ในสกุลช่างเดียวกัน

ส่วนจิตรกรรมฝาผนังลานนาพุทธศตวรรษที่ ๒๕ มีลักษณะการสร้างงานแบ่งเป็นสี่ลักษณะ ดังนี้

ลักษณะที่ ๑ : จิตรกรรมฝาผนังเขียนขึ้นพร้อมกับการสร้างวิหารโดยกลุ่มช่างกลุ่มเดียวกัน (สกุลช่างเดียวกัน) ได้แก่ จิตรกรรมฝาผนังวิหารวัดหนองบัว จ.น่าน

ลักษณะที่ ๒ : จิตรกรรมฝาผนังกับวิหารสร้างพร้อมกันในคราวเดียวกัน หรือในระยะเวลาห่างกันประมาณ ๕๐ ปี โดยกลุ่มช่างต่างสกุลช่าง ได้แก่ จิตรกรรมฝาผนังวิหารวัดบวกครกหลวง จ.เชียงใหม่ จิตรกรรมฝาผนังวิหารวัดป่าแดด จ.เชียงใหม่ จิตรกรรมฝาผนังวิหารวัดท่าข้าม จ.เชียงใหม่

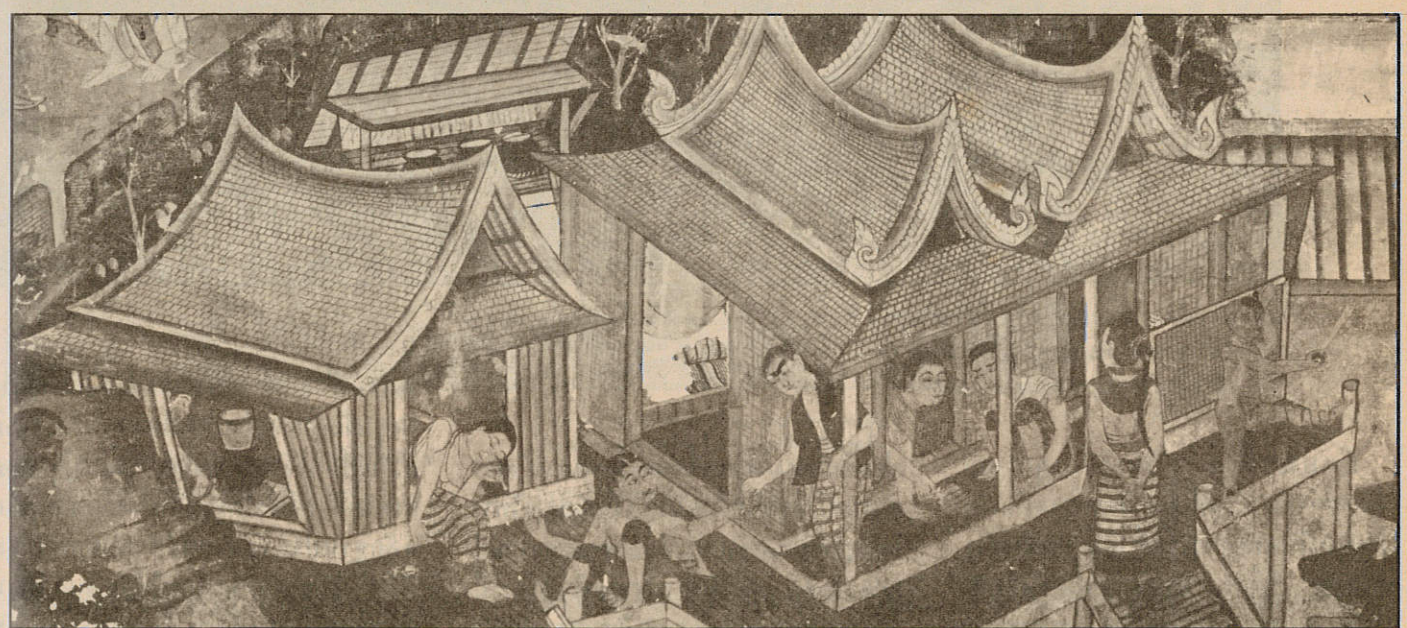

๑๔. หนุ่มสาวชาวลานนานั่งพลอดรัก จิตรกรรมฝาผนังในวิหารวัดบวกครกหลวง จังหวัดเชียงใหม่ เขียนขึ้นราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕

14. A couple of young Lanna man and woman in love depicted in the assembly hall of Wat Buakkhrok Luang in Chiang Mai. This scene was also executed in the late 19th century.

๑๕. ดงกล้วย จิตรกรรมฝาผนังในวิหารจตุรมุข วัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน เขียนขึ้นราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕

15. A banana plantation depicted in the Chaturamuk assembly hall, was painted in the late 19th century.

๑๖. เรือนกาแล (เรือนเครื่องสับพื้นบ้านลานนา) ปัจจุบันหาดูได้ยาก จิตรกรรมฝาผนังในวิหารลายคำ วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ เขียนขึ้นราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕

16. A typical Lanna style house, rarely found at present is depicted in the Lai Kham assembly hall, made in the late 19th century.

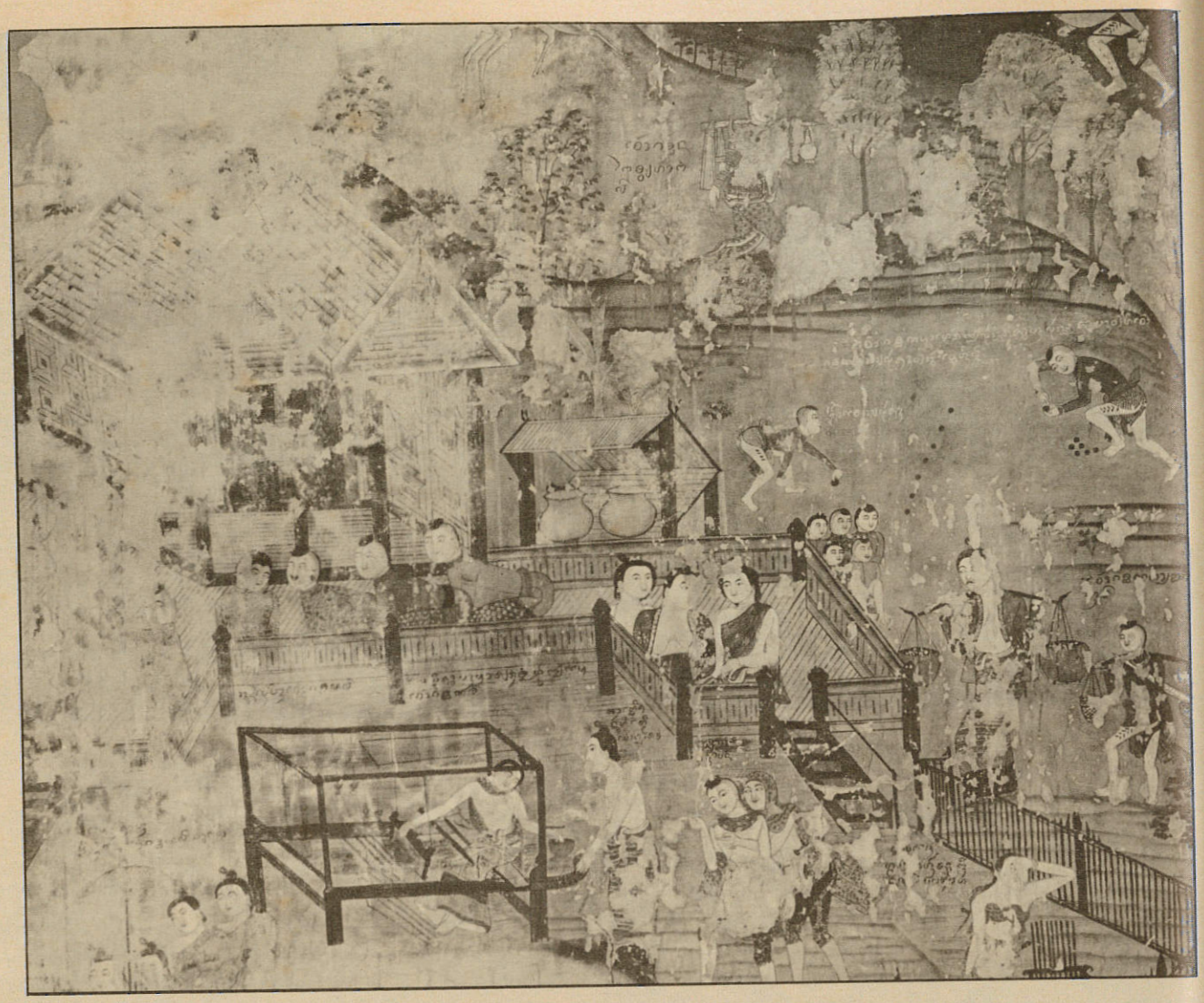

๑๗. เรือนพื้นบ้านลานนา จิตรกรรมฝาผนังในวิหารจตุรมุข วัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน เขียนขึ้นราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕

17. *Other Lanna houses depicted in the Chaturamuk assembly hall, done in the late 19th century.*

ลักษณะที่ ๓ : วิหารมีอายุเก่าแก่ก่อนพุทธศตวรรษที่ ๒๕ จิตรกรรมฝาผนังเพิ่งเขียนในพุทธศตวรรษที่ ๒๕ งานช่างต่างสกุลกัน ได้แก่ จิตรกรรมฝาผนังวิหารวัดเวียง จ.ลำปาง (วิหารวัดเวียง อายุราวพุทธ–ศตวรรษที่ ๒๒–๒๓) จิตรกรรมฝาผนังวิหารวัดเสาหิน จ.เชียงใหม่ (วิหารวัดเสาหิน อายุราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๔)

ลักษณะที่ ๔ : วิหารมีอายุเก่าแก่ก่อนพุทธศตวรรษที่ ๒๕ มาปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ทั้งวิหารและเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังขึ้นในคราวเดียวกัน หรือในระยะเวลา ไม่ห่างกันมาก งานช่างทั้งหมดมีแบบแผนและความคิดในการสร้างงานศิลปะจัดเป็นสกุลช่างเดียวกัน ได้แก่ จิตรกรรมฝาผนังวิหารจตุรมุข วัดภูมินทร์ จ.น่าน (โครงสร้างวิหารจตุรมุขทั้งหมดอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๒–๒๓ แต่งานช่างทั้งหมดในอาคารนี้อายุต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕) จิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์ จ.เชียงใหม่ (โครงสร้างสถาปัตยกรรมวิหารลายคำเป็นโครงสร้างเก่าแก่อายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑–๒๓ แต่งานช่างทั้งอาคารที่เห็นในปัจจุบันอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๓–๒๔)

เหตุที่แยกแยะลักษณะการสร้างงานจิตร–กรรมฝาผนังพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ให้เห็นมีความประสงค์จะชี้ให้เห็นว่าการสร้างจิตร–กรรมฝาผนังลานนาพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ไม่ใช่ระบบกำกับงานช่างโดยตรงจากนายช่างใหญ่หรือผู้ปกครอง แต่เป็นระบบอิสระตามความเห็นของช่างที่รับผิดชอบและผู้อุปถัมภ์การเขียน งานจิตรกรรมฝาผนังเหล่านี้จะเป็นหลักฐานประวัติศาสตร์สังคมและสภาพชีวิตทั่วไปของชาวลานนาได้ชัดเจนกว่างานจิตรกรรมฝาผนังที่เขียนขึ้นตามระบบกำกับงานช่างที่กล่าวมาข้างต้น

วิธีการศึกษา

จะศึกษาโดยวิธีการวิเคราะห์และแปลความหมายผ่านข้อมูลที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังสามตัวดังนี้ ก.เรื่องราวที่นำมาใช้แสดง ข.กระบวนการช่าง และค.ตัวภาพต่าง ๆ (ภาพคน สถาปัตยกรรมและฉากธรรมชาติ)

ข้อมูลก.และข.จะให้คำตอบเน้นหนักด้าน

๑๘. *ปราสาทสามยอดแบบศิลปะพม่า จิตรกรรมฝาผนังในวิหารวัดบวกครกหลวง จังหวัดเชียงใหม่ เขียนขึ้นราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕*

18. *This magnificent palace building with the Burmese-style roof can be found in the assembly hall of Wat Buakkhrok Luang, executed in the late 19th century.*

ประวัติศาสตร์สังคมรูปนามธรรม เช่น ประวัติศาสตร์ความคิด–ความเชื่อ ค่านิยม และคุณธรรมที่สังคมลานนาสนใจ การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับวัฒนธรรมอื่น เป็นต้น ส่วนข้อมูล ค. จะให้คำตอบประวัติศาสตร์สังคมลานนาที่เป็นรูปธรรม เช่น วัฒนธรรมการแต่งกาย สภาพชีวิตทั่วไป การละเล่น การบันเทิง การพักผ่อนหย่อนใจ การเกี้ยวสาว การเดินทางยานพาหนะการเดินทาง สภาพเรือน...ฯลฯ เป็นต้น

วิเคราะห์ข้อมูลส่วนที่เป็นเรื่องราวในจิตรกรรมฝาผนังลานนา

๑. เรื่องราวในจิตรกรรมฝาผนังลานนาที่จะใช้เป็นข้อมูล เรื่องราวในจิตรกรรมฝาผนังลานนาประมวลได้ดังนี้

-*ประวัติพระอินทร์* นิทานธรรมบทเรื่องที่ ๗ หมวดอัปมาทวรรค พบเพียงแห่งเดียวในลานนา เขียนไว้ที่แผงไม้คอสองวิหารน้ำแต้ม วัดพระธาตุลำปางหลวง จ.ลำปาง อายุภาพพุทธศตวรรษที่ ๒๒

-*พระนางสามาวดี* นิทานธรรมบทเรื่องที่ ๑ หมวดอัปมาทวรรค พบเพียงแห่งเดียวในลานนา เขียนไว้ที่แผงไม้คอสองวิหารน้ำแต้ม วัดพระธาตุลำปางหลวง จ.ลำปาง อายุภาพพุทธศตวรรษที่ ๒๒

-*สังข์ทอง* บทละครนอกพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ (พ.ศ.๒๓๕๒ – ๒๓๖๗) พบเพียงแห่งเดียว เขียนไว้ที่ผนังทิศเหนือ วิหารลายคำ วัดพระสิงห์ จ.เชียงใหม่ อายุภาพต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕ เหตุที่ยืนยันว่าเป็นเรื่องสังข์ทองแทนที่จะเป็นเรื่องสุวรรณสังข์ในปัญ–

๑๙. *พระเจ้าสุทโธทนะฟังคำพยากรณ์เจ้าชายสิทธัตถะจากอสิตดาบส ฉากหลังเป็นภาพปราสาทไม้แบบศิลปะพม่า จิตรกรรมฝาผนังในวิหารวัดบวกครกกลาง จังหวัดเชียงใหม่ เขียนขึ้นราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕*

19. *This scene depicts an episode from the Buddha's lifestory. King Sudothana listens to the hermit Asita's prediction of the future of his son, Prince Sidhartha. The background is the wooden palace in Burmese style. This scene is found in the assembly hall of Wat Buakkhrok, painted in the late 19th century.*

ปัญญาสชาดกของลานนา เพราะผลการศึกษาเปรียบเทียบในรายละเอียดเรื่องสังข์ทองและเรื่องสุวรรณสังข์กับเรื่องราวในจิตรกรรมฝาผนัง ปรากฏว่าเรื่องราวที่แสดงในจิตรกรรมฝาผนังตรงกับเรื่องสังข์ทอง

-สุวรรณหงส์ บทละครนอกที่นิยมเล่นกันแพร่หลายในภาคกลางตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๓ (พ.ศ.๒๓๖๗–๒๓๙๔) เรื่อยมาถึงรัชกาลที่ ๕ (พ.ศ.๒๔๑๑–๒๔๕๒) พบเพียงแห่งเดียวในลานนา เขียนไว้ผนังทิศใต้ วิหารลายคำ วัดพระสิงห์ จ.เชียงใหม่ อายุภาพต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ต้นฉบับบทละครนอกเรื่องสุวรรณหงส์มีหลายสำนวน สำนวนเก่าสมัยรัชกาลที่ ๓ จะพรรณนาว่าพระสุวรรณหงส์เสี่ยงว่าวหาคู่ ว่าวลอยไปติดยอดปราสาทนางเกศสุริยงเมืองมัตตัง พระสุวรรณหงส์ไต่สายป่านว่าวจากเมืองไอยรัตน์ไปถึงเมืองมัตตัง ส่วนสำนวนตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ เป็นต้นมา หลวงพุทธราชศักดา ชาวพัทลุงมารับราชการเป็นโหรหลวงในสมัยรัชกาลที่ ๓–๔ ได้แต่งแปลงบทละครนอกนี้ใหม่ว่าพระสุวรรณหงส์ขี่หงส์ยนต์จากเมืองไอยรัตน์ไปถึงเมืองมัตตัง เรื่องสุวรรณหงส์ในจิตรกรรมฝาผนังแห่งนี้ช่างเขียนได้เขียนเป็นภาพพระสุวรรณหงส์ขี่หงส์ยนต์ไปเมืองมัตตัง อายุภาพเขียนแห่งนี้จึงควรอยู่ในสมัยต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕

พุทธประวัติ ช่างเขียนตามคัมภีร์ปฐมสมโพธิกถา พบทั่วไปในจิตรกรรมฝาผนังลานนา มีข้อสังเกตว่าการเล่าเรื่องพุทธประวัติมีสองแบบ แบบที่หนึ่งเริ่มเรื่องตั้งแต่เจ้าชายสิทธัตถะประสูติ ดำเนินเรื่องเรื่อยไปจนจบแค่ทรงตรัสรู้ ไม่ดำเนินเรื่องต่อเนื่องจนถึง

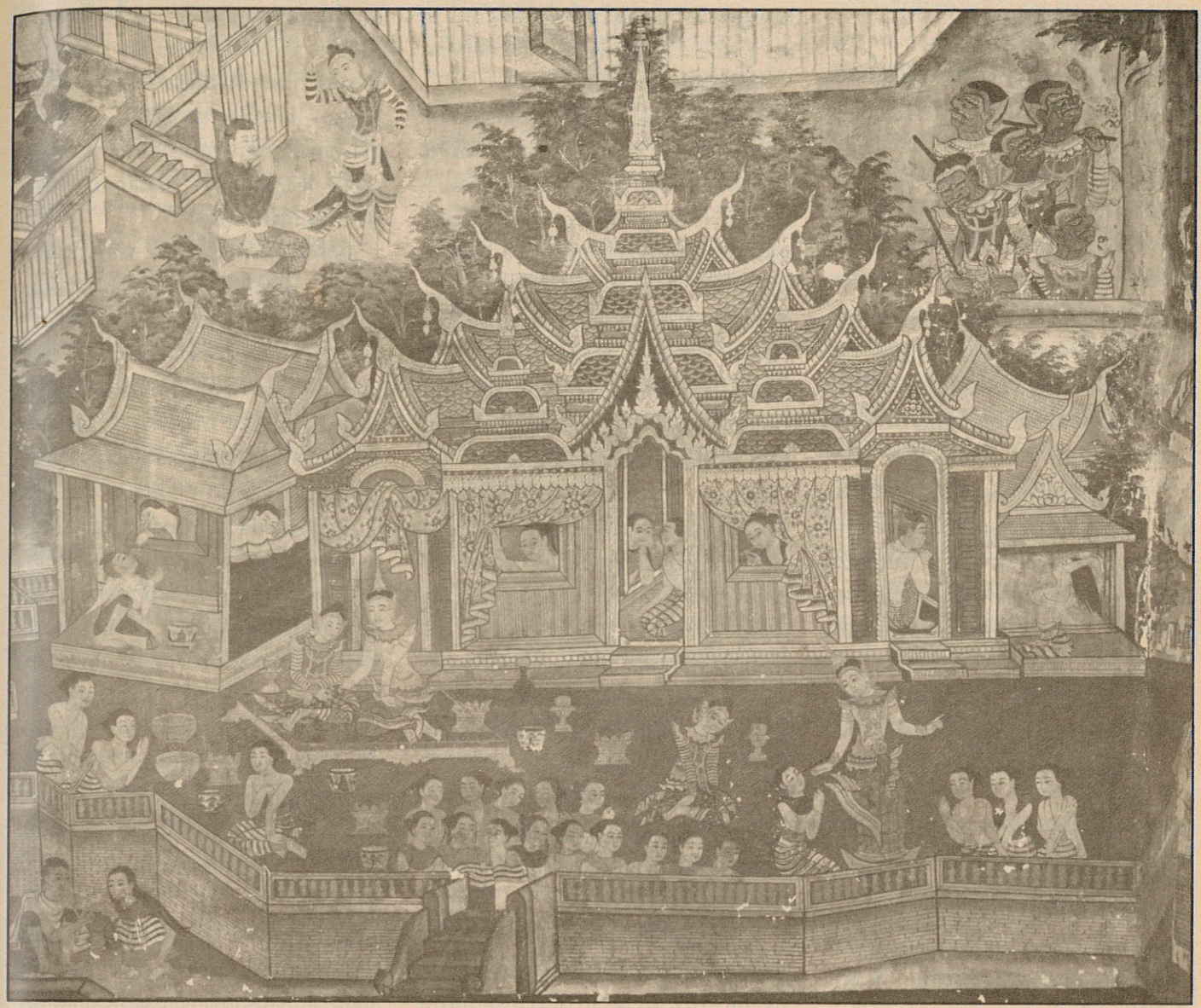

๒๐. *ปราสาทนางยักษ์พันธุรัตในเรื่องสังข์ทอง จิตรกรรมฝาผนังในวิหารลายคำ วัดพระสิงห์ฯ จังหวัดเชียงใหม่ เขียนขึ้นราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕*

20. The palace of the ogress called Phanthurat from the Sang Thong Jataka in the Lai Kham assembly hall, painted in the late 19th century.

เสด็จปรินิพพานแบบนี้พบที่จิตรกรรมฝาผนังวัดบวกครกหลวง จ.เชียงใหม่ จิตรกรรมฝาผนัง วัดป่าแดด จ.เชียงใหม่ และจิตรกรรมฝาผนังวัดท่าข้าม จ.เชียงใหม่ ส่วนแบบที่สองจะเลือกเขียนเป็นตอนไม่ดำเนินเรื่องยาว แบบนี้พบที่จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ จ.น่าน เขียนเป็นภาพพระพุทธ–เจ้าเสด็จเข้าสู่ปรินิพพาน และจิตรกรรมฝาผนังวัดหนองบัว จ.น่าน เลือกเขียนภาพพระพุทธเจ้าประทับท่าไสยาสน์ พระอินทร์มาแสดงนิมิตทางสายกลางด้วยการดีดพิณสามสายถวาย

บางเรื่องใน*ทศชาติชาดก* เข้าใจว่าความนิยมทศชาติชาดกเป็นความนิยมของไทยภาคกลาง ส่วนลานนานั้นเลือกนิยมชาดกบางเรื่องไม่ครบทั้งสิบเรื่อง ทั้งนี้เพราะจากการศึกษาจิตรกรรมฝาผนังลานนาไม่พบการเขียนทศชาติชาดกครบทั้งสิบพระชาติ จิตรกรรมฝาผนังวัดบวกครกหลวง จ.เชียงใหม่ เพียงแห่งเดียวที่เขียนชาดกหลายชาติ ก็พบเพียง ๖ พระชาติ ได้แก่ เตมีย์ชาดก สุวรรณสามชาดก เนมีราชชาดก มโหสถชาดก วิทูรชาดก และเวสสันดรชาดก ขาดเรื่องมหาชนกชาดก จันทกุมารชาดก พรหมนารถชาดก และภูริทัตต์ชาดก

จิตรกรรมฝาผนังวัดป่าแดด จ.เชียงใหม่ พบชาดกสองเรื่องคือวิทูรชาดกและเวสสันดรชาดก จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ จ.น่าน พบชาดกเพียงเรื่องเดียวคือเนมีราชชาดก และจิตรกรรมฝาผนังวัดท่าข้าม จ.เชียงใหม่ และจิตรกรรมฝาผนังวัดเสาหิน จ.เชียงใหม่ พบชาดกเพียงเรื่องเดียวคือ

เวสสันดรชาดก

คัทธนกุมมานชาดก ชาดกนอกนิบาต หรือปัญญาสชาดก (ชาดก ๕๐ เรื่องที่เถราจารย์ลานนาโบราณแต่งแปลงนิทานพื้นเมืองให้เป็นชาดก ปัจจุบันพบแล้วมีมากกว่า ๕๐ เรื่อง) เรื่องนี้พบเขียนไว้ในจิตรกรรมฝาผนังเพียงแห่งเดียวคือจิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ จ.น่าน

จันทคาธชาดก ชาดกนอกนิบาตหรือปัญญาสชาดก พบเขียนไว้ในจิตรกรรมฝาผนังสองแห่ง คือ จิตรกรรมฝาผนังวัดป่าแดด จ.เชียงใหม่ และจิตรกรรมฝาผนังวัดหนองบัว จ.น่าน

พรหมจักร ชาดกนอกนิบาต มีเค้าโครงเรื่องจากรามเกียรติ์ แต่เถราจารย์ลานนาโบราณแต่งแปลงเป็นชาดก พบอยู่สองแห่ง คือ จิตรกรรมฝาผนังที่แผงไม้คอสองวิหารหลวง วัดพระธาตุลำปางหลวง จ.ลำปาง และหอไตร วัดช่างฆ้อง จ.เชียงใหม่

๒. วิเคราะห์วิวัฒนาการเรื่องราวในจิตรกรรมฝาผนังลานนา จะบ่งชี้ถึงวิวัฒนาการทางความคิด และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมลานนา

ตามบัญชีเรื่องราวในจิตรกรรมฝาผนังลานนาที่นำมาแสดงไว้ในข้อ ๑ นั้นจะเห็นว่าจิตรกรรมฝาผนังอายุพุทธศตวรรษ ที่ ๒๒ เขียนเรื่องประวัติพระอินทร์และนางสามาวดี ทั้งสองเรื่องเป็นนิทานธรรมบท ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่แต่งในลังการาวพุทธศตวรรษที่ ๙–๑๐ สันนิษฐานว่าจะแพร่หลายเข้ามาในประเทศไทยพร้อมกับการแพร่พุทธศาสนาลังกาวงศ์พุทธศตวรรษที่ ๑๙–๒๐

ส่วนจิตรกรรมฝาผนังอายุพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ไม่พบการนำเรื่องราวจากคัมภีร์ศาสนาสายลังกาวงศ์มาแสดงอย่างชัดเจน เพราะพุทธประวัติที่ช่างลานนายังนิยมนำมาเขียนในจิตรกรรมฝาผนังเป็นคัมภีร์จากลังกาก็ตาม แต่เรื่องพุทธประวัติเป็นเพียงเรื่องเดียวที่ยังนิยมอยู่ การให้ความสำคัญเรื่องนี้ในจิตรกรรมฝาผนังจัดว่าน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับเรื่องอื่น ๆ ที่ช่างนำมาเขียนไว้ในจิตรกรรมฝาผนัง เรื่องอื่น ๆ ในที่นี้คือชาดกนอกนิบาตหรือปัญญาสชาดกที่เถราจารย์ลานนาแต่งแปลงนิทานพื้นเมืองโบราณให้เป็นเรื่องอดีตพระชาติพระพุทธเจ้าศรีสากยมุนีตามอย่างเถราจารย์อินเดียและลังกา รายละเอียดชื่อชาดกนอกนิบาตให้ดูข้อ ๑

ชาดกในนิบาตเป็นคัมภีร์อรรถกถาชาดกที่เถราจารย์ลังการวบรวมเรียบเรียงเป็นหนังสือเป็นที่แพร่หลายทั่วไป จำนวนชาดกทั้งหมด ๕๔๗ เรื่อง (ฉบับของพม่ามี ๕๕๐ เรื่อง) สิบเรื่องสุดท้ายมีชื่อเรียกเฉพาะว่า "ทศชาติชาดก" นั้น สำหรับจิตรกรรมฝาผนังลานนาพุทธศตวรรษที่ ๒๕ พบว่านิยมบางเรื่องในทศชาติชาดกมาเขียนในจิตรกรรมฝาผนัง กล่าวคือไม่นิยมเขียนครบทั้งสิบเรื่องในแห่งเดียวกัน รายละเอียดจิตรกรรมฝาผนังแห่งใดเขียนบางเรื่องในทศชาติชาดกให้ดูข้อ ๑ ในเรื่องนี้ผู้เขียนใคร่เสนอข้อสังเกตว่า ความนิยมในเรื่องทศชาติชาดกครบทั้งสิบเรื่องเป็นความนิยมของไทยภาคกลาง สำหรับลานนาไม่นิยมครบทั้งสิบเรื่อง มีข้อสังเกตเพิ่มเติมว่าเรื่องที่ขาดหายไปคือเรื่องมหาชนกชาดก ภูริทัตชาดก จันทกุมารชาดก และพรหมนารถชาดก ยังวิเคราะห์ไม่ได้ว่าจะเกี่ยวข้องกับอะไร ชาดกที่นิยมมากที่สุดคือเรื่องเวสสันดรชาดก

๓. วิเคราะห์เปรียบเทียบเรื่องราวในจิตรกรรมฝาผนังกับเรื่องราวในต้นฉบับวรรณกรรมจะเห็นถึงความคิดและโลกทรรศน์ของช่างหรือของสังคมลานนา

เรื่องราวที่เขียนไว้ในจิตรกรรมฝาผนังบางครั้งก็ดำเนินเรื่องตรงตามต้นฉบับวรรณกรรมศาสนา บางครั้งก็ไม่ตรงกับต้นฉบับหรือไม่ครบบริบูรณ์ตามต้นฉบับกลับนำภาพกากมาเขียนแทรกไว้เป็นปริมาณมาก ประเด็นนี้น่าจะให้คำตอบเกี่ยวกับความคิดและโลกทรรศน์ของช่างหรือโลกทรรศน์ของสังคมลานนา

๔. วิเคราะห์จิตรกรรมฝาผนังแต่ละแห่งมีเรื่องราวต่างกัน บ่งบอกถึงความนิยมค่านิยมและคุณธรรมที่สังคมลานนาสนใจ

ในเรื่องนี้ประเด็นที่น่าสนใจ คือ เพราะเหตุใดเรื่องพุทธประวัติจึงไม่นิยมเขียนไว้ในจิตรกรรมฝาผนังทุกแห่งการเลือกบางเรื่องในทศชาติชาดกให้คำตอบอะไร ภายในวิหารลายคำ วัดพระสิงห์ จ.เชียงใหม่ ทั้งที่เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธสิหิงค์ เหตุใดจึงนำเรื่องสังข์ทองและสุวรรณหงส์มาเขียนไว้แทนที่จะเป็นพุทธประวัติ กรณีเรื่องสังข์ทองมีเค้าเรื่องจากเรื่องสุวรรณสังข์ อันเป็นชาดกนอกนิบาตยังมีเหตุผลว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับพระอดีตชาติพระพุทธเจ้า แต่เรื่องสุวรรณหงส์เป็นนิยายประโลมโลก ช่างเขียนและผู้อุปถัมภ์คิดอย่างไรจึงเลือกเรื่องนี้มาเขียนไว้ในศาสนสถาน

มีข้อสังเกตเพิ่มเติมว่าจิตรกรรมฝาผนังที่เขียนขึ้นในสมัยเดียวกันในแต่ละเมืองมีลักษณะบ่งบอกความนิยมในวรรณกรรมศาสนาต่างกัน เช่น จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์ จ.น่าน นิยมเรื่องคัทธนกุมมานชาดกและเนมีราชชาดกในสมัยเดียวกับจิตรกรรมฝาผนังวัดพระสิงห์นิยมเรื่องสังข์ทองและสุวรรณหงส์

แม้ว่าจะเป็นจิตรกรรมฝาผนังในเมืองเดียวกันสมัยเดียวกันก็ตาม ก็มีความนิยมหลากหลาย เช่น จิตรกรรมฝาผนังในเมืองน่าน จิตรกรรมฝาผนังวัดภูมินทร์เขียนเรื่องคัทธนกุมมานชาดกและเนมีราชชาดก แต่จิตรกรรมฝาผนังวัดหนองบัวเขียนเรื่องจันทคาธชาดก หรือจิตรกรรมฝาผนังในเขตเมืองเชียงใหม่ จิตรกรรมฝาผนังวัดพระสิงห์ เขียนเรื่องสังข์ทองและสุวรรณหงส์ แต่จิตรกรรมฝาผนังวัดบวกครกหลวง เขียนเรื่องพุทธประวัติ และชาดกในนิบาตบางเรื่อง เป็นต้น

วิเคราะห์ข้อมูลส่วนที่เป็นกระบวนการช่างศิลปะ

๑. วิเคราะห์แนวความคิดในการสร้างงานจิตรกรรมฝาผนังของช่างลานนา บ่งบอกถึงโลกทรรศน์ของช่างเขียนและของสังคมลานนา

เรื่องแนวความคิดในการสร้างงานจิตรกรรมฝาผนังฯนี้ได้แสดงความคิดเห็นไว้ข้างต้นบทความแล้วว่าช่างลานนามีความคิดแบบนิยมความเป็นจริงตามธรรมชาติ

๒. วิเคราะห์แผนภาพรวม (LAY-OUT) ของจิตรกรรมฝาผนังแต่ละแห่ง เพื่อทราบถึงวิธีคิด วิธีแก้ปัญหา ความหมายและหน้าที่ของจิตรกรรมฝาผนังแห่งนั้น

ทำไมช่างเขียนจึงเขียนภาพต้นศรีมหาโพธิ์ไว้ด้านหลังพระพุทธรูปประธานในวิหารน้ำแต้ม วัดพระธาตุลำปางหลวง จ.ลำปาง ผิดแผกจากจิตรกรรมฝาผนังไทยภาคกลางนิยมเขียนเป็นฉากจักรวาลตามคติไตรภูมิ

ทำไมช่างเขียนลานนาลำดับเรื่องประวัติพระอินทร์ และนางสามาวดี ในวิหาร

น้ำแต้ม วัดพระธาตุลำปางหลวง จ.ลำปาง เริ่มต้นเรื่องที่แผงไม้คอสองแผงที่อยู่ด้านในสุดชิดกับพระพุทธรูปประธานแล้วดำเนินเรื่องเรื่อยออกมาด้านหน้าวิหาร

ทำไมเรื่องสังข์ทองและสุวรรณหงส์ในวิหารลายคำ วัดพระสิงห์ จ.เชียงใหม่ จึงเริ่มเรื่องทั้งสองเรื่องที่ผนังด้านหน้าวิหาร แล้วดำเนินเรื่องเข้าไปหาพระพุทธรูปประธาน

ทำไมเรื่องคัทธกุมมานและเนมีราชชาดกในวิหารจตุรมุข วัดภูมินทร์ จ.น่าน และเรื่องจันทคาธ ในวิหารวัดหนองบัว จ.น่าน เริ่มเรื่องแบบทักษิณาวรรษ

ทำไมเรื่องพุทธประวัติและชาดกในนิบาตบางเรื่อง ในวิหารวัดบวกครกหลวง จ.เชียงใหม่ จึงเริ่มต้นเรื่องและดำเนินเรื่องแบบย้อนทางทักษิณาวรรษ

ประเด็นเหล่านี้บอกวิธีคิด การแก้ปัญหาทางออกแบบ ความหมาย และหน้าที่ของจิตรกรรมฝาผนัง สุดท้ายเป็นการบอกระดับปัญญาของช่างซึ่งเป็นเสมือนตัวแทนปัญญาด้านสุนทรียศาสตร์ของสังคม

๓. วิเคราะห์สัดส่วนสัมพันธ์ระหว่างจิตรกรรมฝาผนังกับอาคารที่บรรจุภาพจิตรกรรมฯ และระหว่างจิตรกรรมฝาผนังและอาคารกับคนที่เข้าไปใช้สอยในอาคารนั้นเพื่อทราบถึงคุณลักษณะการออกแบบที่คำนึงถึงความรู้สึกความเป็นมนุษย์ หรือความเป็นอนุสาวรีย์ (Sense of Humanize or Sense of Monument)

มีข้อสังเกตว่าทุกครั้งที่เราท่านเข้าไปในวิหาร พระอุโบสถ ที่มีจิตรกรรมฝาผนังในลานนา เช่น เข้าไปในวิหารลายคำ วัดพระสิงห์ จ.เชียงใหม่ วิหารน้ำแต้มวัดพระธาตุ–ลำปางหลวง จ.ลำปาง วิหารจตุรมุข วัดภูมินทร์ จ.น่าน...ฯลฯ เป็นต้น เราท่านจะเกิดความรู้สึกว่าวิหารและจิตรกรรมฝาผนังเหล่านี้สร้างขึ้นมาเพื่อให้มนุษย์ดูไม่ใช่ให้เทวดาดู เพราะวิหารทั่วไปมีขนาดเหมาะสมกับขนาดคนดู (Human Scale) จิตรกรรมฝาผนังที่ตกแต่งภายในก็จัดวางในตำแหน่งและขนาดที่เหมาะสมกับคนดูเช่นกัน เราท่านจึงไม่เกิดความรู้สึกเป็นคนแปลกหน้าของสถานที่นั้น

วิหารและจิตรกรรมฝาผนังหลายแห่งของไทยภาคกลางให้ความรู้สึกแปลกหน้ากับคนดู และให้ความรู้สึกว่าสถานที่นั้นสร้างขึ้นเพื่อให้เทวดาดู เป็นสถานสมมุติสวรรค์ของเทพ เช่นวิหารพระศรีสากยมุนีและพระอุโบสถวัดสุทัศน์เทพวราราม กรุงเทพฯ วิหารพระศรีสากยมุนีเฉพาะภายในความสูงจากพื้นภายในวิหารถึงเพดานสูง ๒๒ เมตร ความกว้าง ๒๐ เมตร ความลึก ๒๒ เมตร พระศรีสากยมุนีหน้าตักกว้าง ๘ เมตร ฐานรัตนบังลังก์สูง ๘ เมตร ตัวองค์พระสูงราว ๑๒ เมตร ผนังโดยรอบวิหารเขียนจิตรกรรมฝาผนังทั้งหมดสี่ด้าน ลองจินตนาการว่าเราท่านเมื่อย่างเท้าเข้าไปในวิหารจะถูกขนาดของวิหารและความลานตาของจิตรกรรมฝาผนังข่มขู่ความรู้สึกว่าเราท่านเป็นคนแปลกหน้าของสถานที่นั้น เสมือนว่าช่างและผู้อุปถัมภ์การช่างเจตนาสร้างเพื่อให้เทพสถิตย์ ให้เทพดู

พระอุโบสถและจิตรกรรมฝาผนังภายในวัดสุทัศน์เทพวราราม ก็ให้ความรู้สึกว่าสร้างให้เทพสถิตย์ ไม่ใช่ให้คนดู เฉพาะภายในพระอุโบสถ ตั้งแต่ระดับพื้นภายในถึงเพดานสูงประมาณ ๑๘–๒๐ เมตร ความกว้าง ๑๕ เมตร ความลึก ๓๐ เมตร ผนังภายในทั้งสี่ด้านเขียนภาพเล่าเรื่องพระพุทธประวัติ และประวัติพระปัจเจกพุทธเจ้า ๓๘ รูป กับฉากเขาคันธมาทในป่าหิมพานต์ ขนาดห้องอากาศ (Space) และความลานตาของจิตรกรรมฝาผนังสร้างความรู้สึกแปลกหน้าแก่คนที่เข้าไปใช้สอยภายใน

เรื่องคุณลักษณะการออกแบบที่คำนึงถึงความรู้สึกความเป็นมนุษย์ในสถาปัตยกรรมและจิตรกรรมฝาผนังลานนาทั่วไปนี้ สามารถใช้เป็นข้อมูลศึกษาถึงแนวความคิดในการสร้างงานศิลปะของช่างลานนา และบอกถึงเจตนาของช่างและผู้อุปถัมภ์

๔. วิเคราะห์ความหลากหลายในรูปแบบศิลปะ (สกุลช่างและฝีมือช่าง) ในจิตรกรรมฝาผนังลานนา สามารถบอกถึงความหลากหลายในวัฒนธรรมย่อยที่รวมตัวกันเป็นวัฒนธรรมลานนา

ผู้เขียนจัดรูปแบบศิลปะจิตรกรรมฝาผนังลานนาออกเป็นสกุลช่างและฝีมือช่างดังนี้

สกุลช่างลำปาง : จิตรกรรมฝาผนังวิหารน้ำแต้ม วัดพระธาตุลำปางหลวง จ.ลำปาง

สกุลช่างเชียงใหม่ : จิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์ จ.เชียงใหม่ เฉพาะผนังด้านทิศเหนือเล่าเรื่องสังข์ทอง

สกุลช่างเมืองน่าน : จิตรกรรมฝาผนังวิหารจตุรมุข วัดภูมินทร์ และจิตรกรรมฝาผนัง วิหารวัดหนองบัว จ.น่าน

ฝีมือช่างไทยใหญ่ : จิตรกรรมฝาผนังวิหารวัดบวกครกหลวง จิตรกรรมฝาผนังวิหารวัดป่าแดด จิตรกรรมฝาผนัง วิหารวัดท่าข้าม ทั้งสามแห่งอยู่ในจ.เชียงใหม่

ฝีมือช่างตามแบบศิลปะกรุงเทพฯ : จิตรกรรมฝาผนัง วิหารวัดเสาหิน จ.เชียงใหม่ จิตรกรรมฝาผนัง หอไตรวัดช่างม้อง จ.เชียงใหม่ จิตรกรรมฝาผนัง วิหารหลวงวัดพระธาตุลำปางหลวง จ.ลำปาง จิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์ จ.เชียงใหม่ เฉพาะผนังด้านทิศใต้เรื่องสุวรรณหงส์ จิตรกรรมฝาผนัง วิหารหลวง วัดเวียง จ.ลำปาง (จิตรกรรมฝาผนังแห่งนี้ถูกลบแล้วเขียนใหม่เมื่อปีพ.ศ.๒๕๒๕ ?)

ศิลปะพื้นบ้านลานนา : จิตรกรรมฝาผนัง วิหารวัดสันทรายหลวง จ.เชียงใหม่

จิตรกรรมฝาผนัง ระเบียงคต วัดพระธาตุดอยสุเทพ จ.เชียงใหม่

ความหลากหลายในสกุลช่างและฝีมือช่างเป็นหลักฐานแสดงถึงความหลากหลายในวัฒนธรรมย่อยที่กระจายอยู่ในลานนา และแสดงถึงลักษณะเฉพาะถิ่น

วิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นตัวภาพในจิตรกรรมฝาผนังลานนา

ตัวภาพหมายถึง ภาพคน ภาพสถาปัตยกรรม ภาพฉากธรรมชาติ การวิเคราะห์สามารถแบ่งหัวข้อย่อยดังนี้

๑. สภาพชีวิตทั่วไป เช่น การเกี้ยวพาราสีของหนุ่มสาว การพักผ่อนหย่อนใจ ลักษณะการเดินทางในป่า ชีวิตภายในเรือนพื้นบ้าน ชีวิตในราชสำนัก...ฯลฯ เป็นต้น

๒. การแต่งกาย เช่น การแต่งกายของชาวเชียงใหม่ การแต่งกายของชาวไทยลื้อ การแต่งกายของชาวไทยใหญ่ และการแต่งกายของกระเหรี่ยง...เป็นต้น

๓. การละเล่น เช่น การเล่นชักขะเย่อ การเล่นทอยลูกสะบ้า...เป็นต้น

๔. ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน เช่น ป๊อมขันหมาก ขันดอกไม้ จ้อง (ร่ม) ซ้า น้ำถุ่ง... เป็นต้น

๕. ลักษณะเรือนพื้นบ้าน เช่น เรือนกาแล ห้างเฝ้านา...เป็นต้น

๖. ลักษณะคุ้มหลวงและราชาภัณฑ์ เช่น ฉาก ราชสำนัก หรือคุ้มเจ้าเมือง ป้อมกำแพง ราชรถ...เป็นต้น

๗. ภาพชาวต่างประเทศ เช่น ภาพมิชชันนารี ภาพชาวตะวันตก ภาพเรือกลไฟ... เป็นต้น

ภาพกากเป็นข้อมูลที่ให้ความรู้ในเรื่องดังกล่าวเป็นอย่างดี

ภาคผนวก

รายชื่อจิตรกรรมฝาผนังลานนาที่ใช้เป็นข้อมูลศึกษาประวัติศาสตร์สังคมลานนา

๑)–จิตรกรรมฝาผนังในวิหารลายน้ำแต้ม วัดพระธาตุลำปางหลวง จ.ลำปาง อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๒

๒)–จิตรกรรมฝาผนังในวิหารลายคำ วัดพระสิงห์ จ.เชียงใหม่ อายุประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕

๓)–จิตรกรรมฝาผนังในวิหารวัดบวกครกหลวง จ.เชียงใหม่ อายุประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕

๔)–จิตรกรรมฝาผนังในวิหาร วัดป่าแดด จ.เชียงใหม่ อายุประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕

๕)–จิตรกรรมฝาผนังในวิหาร วัดท่าข้าม จ.เชียงใหม่ อายุประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๕

๖)–จิตรกรรมฝาผนังในวิหารจตุรมุข วัดภูมินทร์ จ.น่าน อายุประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕

๗)–จิตรกรรมฝาผนังในวิหาร วัดหนองบัว จ.น่าน อายุประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕

๘)–จิตรกรรมฝาผนังในวิหาร วัดเสาหิน จ.เชียงใหม่ อายุประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕

๙)–จิตรกรรมฝาผนังในวิหาร วัดเวียง จ.ลำปาง อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๕

๑๐)–จิตรกรรมฝาผนังในระเบียงคต วัดพระธาตุดอยสุเทพ จ.เชียงใหม่ อายุภาพปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๕

หมายเหตุ : บทความนี้เป็นผลสืบเนื่องจากงานวิจัยเรื่อง "โครงสร้างจิตรกรรมฝาผนังลานนา" ซึ่งรับทุนวิจัยจากมูลนิธิโตโยต้าระหว่างพ.ศ. ๒๕๒๓–๒๕๒๖ และได้เคยเสนอและบรรยายในการประชุมสัมมนาล้านนาคดี ศึกษาว่าด้วยเรื่องประวัติศาสตร์โบราณคดี จัดโดยวิทยาลัยครูเชียงใหม่ ระหว่างวันที่ ๒๘–๓๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๘

Some Ideas on Historical and Social Studies of Lanna from the Mural Paintings of the North

Sone Simatrang

This article is to propose some ideas and possibilities in the historical and social studies of Lanna, attained by means of analyzing and interpreting the murals in the north. This is because that the historical scenes and mundane vignettes included in the Lanna murals invariably reflect what must have been important and impressive.

The Lanna murals studied in this article are from 10 sites in several provinces in the north, including Chiang Mai, Lampang and Nan. Among them the murals from one particular site date back to the 17th century, and those from the rest of the sites were uniformly executed in the 19th century.

From the study of the murals, the writer draws that the possibilities in the historical and social studies of Lanna are as follows:

1. Murals from each of the ten sites display its own artist's workmanship, art style and ideas. From the study of them we can easily establish the evolution of Lanna murals. They also reflect from historical events and the custom of the local society.

2. Particularly, the 19th-century Lanna murals have a lot of everyday-life scenes inserted in the main scenes from the lifestory of the Buddha and various Jataka tales. They are outstanding as the vivid, appealing records of the society in which the muralist lived.

The Lanna murals executed prior to the 19th century in general, depict symbols rather than scenes. The most frequently found are the Buddhas of the past aligned in register. Depiction of scenes are extremely rare

Some of the rare examples are the murals in the Nam Taem assembly hall in Lampang, which are in fact half-symbolic and half-scenic depictions. And the mural sequence follows exactly these of the Buddhist texts, without any extra vignette added.

In general, 10 to 20 percent of the Lanna mural is occupied by mundane vignettes. In contrast, the murals of the Lai Kham assembly hall in Wat Phra Sing, Chiang Mai have 40 to 50 percent of mundane depictions, which turn out to be very helpful in understanding the life in Chiang Mai about 100 years ago.

3. The 19th-century Lanna murals are of the traditional art style. The artist enjoyed an extensive liberty in expressing his creative instinct. He freely painted what impressed him greatly in some parts of the mural, yet maintaining the consistency of the mural theme.

The traditional art style means the art style of a group of artists who confirms and adheres to traditional ideas and styles of presentation, in the line of historical continuity or development handed down from age to age.

The art style which strictly follows the traditional proto-type is called conventional art style. Excellent examples of this style are the 19th-century Central murals found in and near Bangkok. Naturally in the murals of the conventional art style, it is difficult to find vignettes reflecting social condition or everyday-life.

4. The design concept of the 19th-century Lanna muralists was based on naturalistic ideas, and they employed the presentation of traditional art style.

The artist of naturalistic ideas tries to paint objects according to their natural measurements.

For instance, the scenery in the background is painted correctly to the distance and the natural surroundings, and the trees should be so painted as to be able to tell the name. And man and architecture should be in accordance proportionally with one another.

The 19th-century Lanna murals contain various objects naturalistically depicted. They include man, animals, artifacts and buildings against the natural background. Thus it is not difficult from the murals to reconstruct the life of the Lanna people in the 19th century. The two outstanding examples to this are: the Nan governor's portrait (A.D. 1852-1891) painted at Wat Phumin in Nan; and the self-portrait of the muralist called Chaek Saeng (?) painted at Wat Phra Sing in Chiang Mai.

5. All the Lanna murals studied in this article are freely executed according to the artist's liking and technique, free from supervision or direction of the chief artist or the ruler of the area. In other regions the subject of the murals represented the religious belief or the concept of the kingly institution.

The fashion of mural execution directed by the master artist or by the

ruler means there is the director of the murals in determination of the theme and art style to make it in accordance with the purpose of the building. The best example of this fashion is Wat Suthat in Bangkok. The wat's construction took 25–30 years ranging three reigns from King Rama I to III. The plan of the whole wat, the selection of the Buddha images for the ordination and assembly halls, the mural themes to depict in either halls, and the pediment design of either halls. All these works need experts in each field, working together closely following the plan and direction of the chief artist. Individual artist was not allowed to express his personal creative impulse. In this type of work, we can experience the reflection of the ruling class's belief and thinking, not the living condition and any other aspect of the ordinary people. In contrast, they are often found in our Lanna murals.

The 19th-century murals had not been executed under the direction of the master artist, only one mural site, the Lai Nam Taem assembly hall at Wat Phra That Lampang Luang in Lampang, date from the 17th century, seen to have been executed otherwise.

In summary, the three groups Lanna murals of the same research methodology and mural interpretation are as follows:

1. The theme reflects the social value and virtue of the society. and some murals show cultural exchange with neighbouring areas. The theme change represents the transmission of social value and concern.

2. The whole execution process including the activity of painting, art style, execution technique and the painting material, represents the artist's idea of his society.

3. From the depicted objects such as man, animals, artifacts structures and the nature represented in the scenery. We learn various aspects of Lanna culture including dressing fashion, games, intertainments, courtship, travelling and vehicles, and architectural styles.

The first and the second data are helpful in the study of history, thinking, beliefs, sense of value, and the virtue of the society.

The third data help us understand the facts of history and society.

(This article is based on the research work by the same writer, entitled *"The Composition of Lanna Mural Paintings"*, *which had been sponsored by the Toyota Foundation from 1980 to 1983.)*

พ็อกเก็ตบุ๊ค ชุดสารคดีเชิงประวัติศาสตร์ ของ นายศิลป์ สีบุญเรือง ซึ่งเอนก นาวิกมูล และ โดม สุขวงศ์ นักเขียนสารคดีผู้รักการค้นคว้า ได้ร่วมกันรวบรวมและค้นคว้าเพิ่มเติม จัดพิมพ์ขึ้นใหม่ เพื่อเป็นการต่ออายุหนังสือเก่าที่น่าอ่าน มีทั้งภาพประกอบเรื่องและสนุกจนวางไม่ลง

มนุษย์ปลาดชาติไทย นายทองคำ

เป็นเรื่องราวเมื่อเกือบ ๑๐๐ ปีมาแล้วของหนุ่มไทยชาวเพชรบุรี ที่มีโอกาสไปเผชิญโชค ผจญชีวิตอันโลดโผนในต่างประเทศ เพียงลำพัง มีชื่อเสียงในนาม "ตอมคูมา" นักกายกรรมตัวยง เล่มละ ๓๒.๐๐ บาท

ข่าวละคอนไทยไปอเมริกา พ.ศ. ๒๔๗๖

เป็นเรื่องซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องกับนายทองคำ โดยเล่าเรื่องราวอันสนุกสนานของคณะละครไทยสมัยรัชกาลที่ ๕ ซึ่งเดินทางไปแสดงในอเมริกา และขากลับได้นำนายทองคำกลับมาด้วย เล่มละ ๔๓.๐๐ บาท

สยามปกรณัม

พ็อกเก็ตบุ๊ครวมนิทานประวัติศาสตร์ สุดารา สุจฉายา คัดเลือกและรวบรวมตำนานรักพื้นบ้านของหนุ่มสาวที่จบลงด้วยความสุขและความทุกข์ และเป็นเรื่องที่มีความข้องเกี่ยวกับพงศาวดารหรือโบราณสถานบางแห่งที่เล่าขานต่อกันมา พร้อมภาพประกอบเรื่องจากฝีมือจิตรกรชั้นยอด จักรพันธุ์ โปษยกฤต และช่วง มูลพินิจ เล่มละ ๒๒.๐๐ บาท

◆

สั่งซื้อได้ที่สำนักพิมพ์เมืองโบราณ ๑๒๔๒ อาคารวิริยะพานิช ถ.กรุงเกษม มหานาค กท. ๑๐๑๐๐

โทร. ๒๒๓–๗๒๓๔, ๒๒๓–๐๘๕๑ ต่อ ๑๒๔, ๑๗๘